MÜSTAKİL DERGİSİ

Hür, Müreffah ve Müstakil. Sayı: 1 Haziran 2025

Teoloji
Padros-Semih

İktisat ve Politika
Deniz Locke

Edebiyat
Abdulkerim Şaşmaz

Tarih
Numan Bu Kadar

Meydandaki Levhalar (Yaratıcıya Övgüler)

Abdulkerim Şaşmaz

Giriş

Bir bilge varmış zamanında

Dolmuş taşmış biriymiş Tanrı aşkıyla

Bir gün ihtiyaç duymuş yazmaya

İçindeki aşkı boşaltmaya

Doğruca inmiş şehrin meydanına

Gecenin alacakaranlığında

Bakmış boş duvarlara

Duvardaki bomboş levhalara

Hemen almış merdiveni, dayamış duvara

Yaslanmış duvara, keski ve balyozuyla

Başlamış yazmaya, aşkını anlatmaya

LEVHA I

Ey yüce Tanrı'm, var mı senden ötesi

Sen ki kusursuzlar arasında bile yüceler yücesi

Kim taklit edebilir ki,

Sendeki kusursuz geometriyi ?

Başka kim olabilir ki

Hak eden "Vacibül Vücut" denilmeyi ?

LEVHA II

Var mı ki sendeniyi bir yaratıcı

İşin doğrusu, senden daha iyi kimse yapamaz bu yaratımı

Hem bi anda, hem de aşamalı

Sen ki sudur edenlerin en yücesisin

Taştıkça taşan en muhteşemsin

Rabbisin bütün Göksellerin

LEVHA III

Ben ki bir insanım

Etrafı boşlukla örülmüş bir varlığım

Etrafı acılarla dolu

Anlamdan ırak bir yaratığım

Evet, bulamam anlamı

Yadsıdıkça senin varlığını

Muhtaç olduğum anlamı

Ancak sende bulabilirim Yüce Tanrı

Fakat seni buldum ya

İşte, zuhur etti Tanrısallık bana

Kavuştum sonunda anlama

Elveda dedim, zincirlere, dışarıdaki örülmüş karanlığa

Sabah Oluyor

3. Levhayı bitirdiğinde bilge

Göz attı etrafına sessizce

Baktı gökyüzüne

Özellikle doğmakta olan Güneşe

Baktı ve gördü Güneş doğuyor sakince

Karar verdi inmeye

Eşyalarını toplayıp evine gitmeye

İçindeki buruk sevinciyle

Ve de levhaları tamamlayamamanın utancı ile

Fakat başka bir zaman tamamlamak üzere

Verdi bir söz kendine

Eşyalarını toparladı, hızlı fakat sessizce

Ve yola çıktı, gitmek için doğruca evine

SON

Sigure Hapishanesinin 13. Koğuşundan Mektup

Abdulkerim Şaşmaz

Ah benim tatlı çilem

Bir gün bitecek misin gerçekten ?

Yoksa tatsız ölüm mü kurtaracak beni ellerinden

Bilmem ki ne zaman bitecem bu işkencem

Daha kaç kemik kırılmalı ?

Ya da ne kadar deri soyulmalı ?

Bilmem ki gözlerim mi oyulmalı ?

Sürekli iyileşen beni ne durdurmalı ?

Şu anda bulunduğum biçare halde

Etrafımdan taşan zincirlerle bağlı halimle

Ne yapabilirim ki bana saplanan keskiyle

Ya da beni dağlayan kızmış demirle

Birazdan tekrar gelecek uğursuz olan

Vücudumu bu hale getiren o lanetli oğlan

Zavallı vücudumu deliklerle dolduran

İyileşme lanetimi zevki için kullanan

Alacak ameliyat çantasını, başlayacak işkencesine

Sanki önemsiz bir kadavraymışçasına davranacak bedenime

Sonra dalga geçecek zavallı benliğimle

Zevkle parçalayacak bedenimi olanca deliliğinin eşliğinde

Lütfen kurtarsın birisi beni

Kalmadı artık ruhumun direnci

Vücudum zaten iyileşmekle lanetli

İstemiyorum uzuvlarımın kesilmesini

Görmek istemiyorum duvarlarda parçalanmış etlerimi

İstemiyorum çatlamış halde bulmayı kemiklerimi

İstiyorum tekrardan yürümeyi

İstiyorum tekrardan görmeyi

Hiçbir şeyden habersiz olan sevdiklerimin tebessümlerini

Yalvarıyorum kurtarın beni

O, O içeri girdi...

Hedonistin Yaşamı Üzerine Küçük Bir Hikaye

Abdulkerim Şaşmaz

Bir zamanlar refah içerisinde yüzen Yah şehrinde Gevangene isminde yaşamını adayacak bir fikir bulamamış babadan zengin bir genç varmış.

Gevangene, ailesini kaybedince elindeki bitmek tükenmez servetinin yanı sıra içinde bir boşlukla karşı karşıya kalmış. Her günü bir öncekinden görece daha azaplı, fakat bir sonrakinden ise daha rahat geçiyormuş. Kendi içindeki sonsuz boşluğu doldurabilecek, günlerini rahatlatabilecek bir yol bulmaya çalışan Gevangene aklını yitirmenin eşiğine dahi gelmiş ve bu onu hiç bilemeyeceği bir karamsarlık içerisine düşürmüş.

Bundan sonra ise Gevangene harika bir şey keşfetmiş: Şarap. Gevangene bu kan kırmızısı sıvının lezzetiyle coşmuş, aklını kendi rızasıyla yitirmenin zevkine varmış. Sonrasındaysa asıl felaketler başlamış; zevke bağımlılık, cinsellik, tensel zevkler.

Cevangene; her gününü çeşitli eğlencelerde harcıyor, nehirlerce şarap tüketiyor, her gününü farklı hazlara harcıyormuş.

Fakat bir gün Cevangene artık cinselliğin ve kadınların ona zevk vermediğini, şarabın asıl berraklığı yitirdiğini, eğlencelerin ise gereksiz gürültüler topluluğu olduğunu idrak etmiş. Bir yandan ruhu onu yok etmeye başlamışken öteki yandan da İsraf onu boğmaya başlamış, azap ise tekerrüre başlamış.

Fakat ne yazık ki artık iş işten geçmiş, bir ömür tinselliğin tensellik için heba edilmesiyle harcanmış, Cevangene ise yalnızca bir zamanlar yaşadığı "zevk" ile kalmış…

Fatiha Suresi Tefsir

Padros

Başlangıç, Övgü gibi Fatiha ve el-Hamd isimlerine sahip olan süre 7 ayettir. İlk inen vahiyler olduğu bilinmektedir. el-Keşşaf'tan bir alıntı ile onun ilk inen ayetler olduğunun kaydını düşebiliriz. Lakin ne Mukatil ne Taberi'de bu türden bir kayda rastlanmamaktadır. Daha öncesinde Mustafa Öztürk'ün görüşlerine katılarak ilk inen ayetler olduğunu söylemiştik lakin bu önermeyi destekleyecek delillerimiz az sayıdadır.

Meal ve Tefsir

Rahman, Rahim Allah adına [Okumaya başlıyorum][4]

1. **Mükemmel övgü ve şükür**, varlıkların[6] Rabbi (eğiteni ve efendisi)[7] Allah'adır[5].
2. **Rahman ve Rahim**: Çok merhametli ve lütufkâr olan[3,8].
3. **Hesap gününün kralı**dır (Melik)[10,9].
4. **Yalnız sana kulluk eder, yalnız senden yardım dileriz**[11].
5. **Bizi razı olduğun kullarının**[12], **İslam'ın**[13] ve **Kur'an'ın**[14] doğru yoluna yönelt; o yoldan sapmamayı nasip eyle[15]!
   " Bu ayetin maksadı: Ey İlahî Olan'ın kaynağı Rabbi! Ruhumuzu, yani İlahî Olan'ı; Maddî Olan'ın (Şeytan) eline bırakma! Bizi, başta İsa Mesih[16] olmak üzere, kurtulmuş kullarının yoluna yönlendir. "
6. O yol ki nimet verdiklerinin yoludur[17].
7. Gazaba uğrayanların[18] ve sapkınların[19] yoluna değil[20].

Dipnotlar

1. Alihan Karakuş, *Benim Tarihselciliğim*, Academia.edu
2. Mustafa Öztürk, *Cep Boy Kur'an-ı Kerim Meali*, 2. baskı, s. 41.
3. Mukatil b. Süleyman, *Tefsiri Kebir*, İşaret Yay., c.1, s.46.
4. Taberî, *Tefsir*, Beka Yayıncılık, c.1, s.218.
5. A.g.e., s.246.
6. A.g.e., s.257.
7. A.g.e., s.249–251.

8. Mukatil, a.g.e., s.46.
9. Taberî, a.g.e., s.265; ayrıca 37:53 ayetiyle desteklenmiştir.
10. “Melik” tercihi, 1. Samuel 8:7’de Tanrı’nın “Beni kral olarak reddettiler” demesine dayanmaktadır.
11. Taberî, a.g.e., s.268–270.
12. A.g.e., s.268–270.
13. Mukatil, a.g.e., s.47.
14. Taberî, a.g.e., s.281–283. 178. hadis: “Sırat el-Mustakîm = Kur’an.”
15. İbn Mesud kıraati esas alınmıştır. Mukatil, a.g.e., s.47.
16. Matta 4:1–11. İsa’nın Şeytan’a karşı direnişi ve günahsız oluşu.
17. Taberî, a.g.e., s.288 (hadis no:188) ve s.289 (hadis no:191).
18. A.g.e., s.296–297, hadis no:193–196. “Gazaba uğrayanlar = Şeytana tapanlar.”
19. 5:77 ayetine göre sapkınlar, aşırıya kaçan ehli kitaptır. Taberî, hadis no: 207–220.
20. Mukatil, a.g.e., s.47.

Kur'an'daki Namaz ve Geleneksel İslam Anlayışındaki Namaz

Yaver, Semih

ÖN SÖZ

Bu kısmında ilk olarak kendimden bahsetmek istiyorum. Gerçi kısmen anonim bir yazar olduğum için kendim hakkında çok fazla ayrıntı vereceğim söylenemez. İsmim Semih, Twitter’daki nam-ı diğer Yaver. 19 yaşındayım. Türk’üm ve Müslüman’ım. Hakkımda şimdilik fazlasını bilmenize gerek olmadığını düşünüyorum.

Müslüman’ım kısmına biraz açıklık getirirsem iyi olacağını düşünüyorum. Benim için sadece "Müslüman’ım" demek yeterli; ama günümüzde çok fazla sayıda fraksiyonu olan Müslümanlığın hangi fraksiyonunu savunduğumu belirtmemin, hem bazı soru işaretlerine cevap olması hem de bu yazının nasıl bir bakış açısına sahip bir kişi tarafından yazıldığını bilmeniz açısından gerekli olduğunu düşünüyorum.

Ben, günümüzde bilinen adıyla Kur’ancılık anlayışını savunuyorum. Yazımın konusu, İslam dininde hangi anlayışın doğru olduğu sorusuna cevap aramak ya da bir anlayışı savunmak olmadığı için "Kur’ancılık nedir?" sorusuna ayrıntılı bir yanıt vermeden, elimden geldiğince kısaca anlatacağım. Kur’ancılık görüşü ve bu görüşe sahip olan kişiler, Kur’an’ı İslam dininin tek kaynağı olarak kabul eder; hadisleri ve mezhep ayrılıklarını reddeder. Evet, ben de bu görüşü savunuyorum.

Benim bu yazıyı yazmamdaki amaç, İslam dininde çok önemli bir konumda olan namaz hakkındaki soru işaretlerine elimden geldiğince son vermek ve Müslüman kesimi hurafelerden kurtarmaktır. Umarım okurlar için faydalı bir çalışma olur.

Ön sözü çok uzatmadan yazıma geçmek istiyorum; ancak bundan önce siz, saygıdeğer okurların huzurunda bir kişiye teşekkür etmek istiyorum: Yaşar Nuri Öztürk. Sosyal medyada karşıma çıkan Yaşar Nuri Öztürk kesitleri, bana dini sorgulamalar, araştırmalar ve okumalar yapmam konusunda çok büyük bir sebep ve yol gösterici oldu. Bu yüzden merhum hocam Yaşar Nuri Öztürk'e sevgi, saygı ve teşekkürlerimi iletiyorum.

Geleneksel İslam Anlayışındaki ve Kur'an'daki Namaz

ÖN ŞART: ABDEST

Kur'an, yani İslam dini, namaz için ön şart olarak abdesti emreder. Peki nedir bu abdest? "Şartları nedir, nasıl alınır, ne bozar?" vs. gibi soruların hepsini size bu kısımda elimden geldiğince anlatmaya çalışacağım.

Abdest Nasıl Alınır?

Abdeste öncelikle "Euzübillahimineşşeytanirracim, Bismillahirrahmanirrahim" diyerek, yani kısacası euzü besmele çekerek başlanır.

Sonra "Niyet ettim Allah rızası için abdest almaya" diyerek niyet edilir.

3 kez eller bileklere kadar yıkanır, elleri yıkamak farzdır. (Bir elin parmakları diğer elin parmakları arasına geçirilerek hilallenir.)

Sağ el ile ağza 3 kere su verilerek ağız yıkanır.

Sağ el ile buruna 3 kere su verilip sol el ile sümkürülür.

Avuçlara su alıp, alından çene altına ve şakaklara kadar 3 kez yüz yıkanır. Yüzü yıkamak farzdır.

Sol el ile sağ kol dirsek ile beraber 3 kez yıkanır. Sağ el ile sol kol dirsek ile beraber 3 kez yıkanır. Kolları yıkamak farzdır.

Her iki kol yıkandıktan sonra eller tekrar yıkanır ve başın dörtte biri mesh edilir. Başı mesh etmek farzdır. (Başın üst kısmına ıslak elle dokunulur.)

Daha sonra sağ ve sol elin şehadet parmakları ile iki kulağın deliklerine su verirken, baş parmaklarla kulakların arkası mesh edilir.

Ellerin dış yüzü ile ense mesh edilir.

Sol elin küçük parmağı ile, sağ ayağın küçük parmağından başlayarak ayak parmaklarının arasını hilallemek suretiyle, topuklarla birlikte sağ ayak 3 kez yıkanır.

Sol ayağı 3 kez yıkarken, ayak parmaklarının arasını küçük parmak ile bu sefer baş parmaktan başlayarak küçük parmağa doğru hilallemek suretiyle topukla birlikte yıkanır. Ayakları yıkamak farzdır.

Evet işte abdest böyle alınır. Şimdi diğer konumuza geçebiliriz. Durun durun! Acaba İslam dininde abdest sahiden de bu şekilde mi emredilir? Gelin o zaman ne idiği belirsiz yerlerden bakmak yerine Allah'ın kitabından (Kur'an'dan) bakalım abdestin emirlerine ve detayına.

Maide 6

> Ey iman sahipleri! Namaza kalktığınız zaman yüzlerinizi ve dirseklere kadar ellerinizi yıkayın, başlarınıza meshedin, topuklara kadar ayaklarınızı da (mesh edin). Eğer cenabetseniz, yıkanın. Hasta iseniz ya da yolculukta iseniz yahut biriniz ayakyolundan gelmişse ya da kadınlara dokunmuşsanız ve su bulamamışsanız, o zaman temiz bir toprakla teyemmüm edin. Ondan yüzlerinize ve ellerinize sürün. Allah size güçlük çıkarmak istemez; ama sizi temizlemek ve üzerinizdeki nimetini tamamlamak ister ki şükredesiniz.

Arkadaşlar, ayetin gayet açık ve net olduğunu düşünüyorum. Gelin, Allah'ın emri olan abdesti, geleneksel anlayışın abdesti gibi maddeler hâlinde sıralayalım:

Yüz yıkanır.

Eller dirseklere kadar yıkanır.

Baş mesh edilir.

Ayaklar topuklara kadar mesh edilir.

Ve geçmiş olsun, abdestinizi başarıyla aldınız. Aslında ayette de belirtildiği gibi Allah bize güçlük çıkarmak istemez. Ama Geleneksel İslam anlayışındaki abdestin, Kur'an'dakine göre ne kadar karışık ve uzun olduğunu gördünüz. İnsanları dinden soğutmaktan başka hiçbir işe yaramayan bu anlayıştan arınıp, tek ve hak olan kaynağa yönelmeniz bir Müslüman olarak en büyük temennimdir. Neyse, ayeti incelemeye devam edelim.

Ayette abdesti bozan durumlar da sıralanmıştır:

Cenabet olmak (Cinsel ilişki, rüya yoluyla yahut mastürbasyon ile boşalma)

Ayakyolundan (tuvaletten) gelmek.

Evet, sadece bu kadar. Ama bizim Sünniler durur mu? "Yok kardeşim, koskoca Allah'ın dini bu kadar basit olamaz." İlla bir zorluk çıkaracaklar ya, uydurmuşlar da uydurmuşlar: vücuttan çıkan kan, ağız dolusu kusmak, namaz içinde sesli gülmek, irin ve sarı su gibi akıntıların gelmesi, sülük tutmak, hacamat vs. vs... Sabaha kadar gidiyor böyle. Yok kardeşim, yok! Allah'ın dininde sizin lanet zorluklarınız yok! Neyse, ayetteki bir diğer önemli husus teyemmüm. Allah, su bulamadığımız durumlarda nasıl abdest alacağımızı söylüyor bize: temiz bir toprağı yüzümüze ve ellerimize sürmemiz gerektiğini anlıyoruz. Bizim gelenekselcilere göre teyemmüm de daha farklı ve karışık tabii. Neyse, artık gelenekselcilerin saçmalıklarından bahsedip yazıyı gereksiz yere uzatmayacağım ve sizi daha fazla bu saçmalıklarla sıkmayacağım.

Evet, gelelim abdest ile ilgili bir başka ayete:

Nisa 43

> Ey iman edenler! Sarhoşken, ne söylediğinizi bilinceye kadar; cünüpken de –yolculuk hâlinde olmanız müstesna– boy abdesti alıncaya kadar namaza yaklaşmayın…

Bu ayette ise sarhoşken ne dediğimizi bilinceye, yani bilincimizin yerinde, ne söylediğimizin farkında olduğumuz duruma kadar namaza yaklaşmamamız gerektiğinden bahsedilir. Yani halk arasında klasikleşmiş, "Alkol içen kişi namaz kılamaz" cümlesi büyük bir yanlıştan başka bir şey değildir. Ne dediğinizi bildiğiniz müddetçe, alkol almışken de namaz kılabilirsiniz. Bu ayete yazımın "Namazın Dili" kısmında bir daha geleceğiz. Kur'an'da abdest ile ilgili ayetler bu kadardı.

Namazın Vakitleri

Namazın kaç vakit olduğu, İslam dininde en çok tartışılan konulardan birisidir. Genel olarak iki görüşü savunan kesim var: 5 vakit olduğunu savunanlar ve 3 vakit olduğunu savunanlar. Bu yazımda bu konuya değinmeyeceğim. Sadece ehlisünnetin "Kur'an'dan namazın vakitlerini çıkaramayız" yalanına cevap olarak, Kur'an'da namazın vakitlerine ithaf yapılan ayetleri vereceğim. Kaç vakit namazın emir olduğuna başka bir yazımda detaylıca değineceğim.

İşte Kur'an'da namazın vaktine ithaf edilen ayetler:

İsrâ 78, Tâhâ 130, Hûd 114, Nûr 58, Rûm 17-18, En'âm 52, A'râf 205, Nûr 36-37, Kâf 39-40, İnsan 25-26, Fetih 29 ve Mâûn 4-5.

Namaz Kaç Rekat?

Bizim bu çok akıllı ehlisünnetin bir diğer iddiası da, "Sadece Kur'an'ı kaynak alacaksak, namazın kaç rekat olduğunu nereden bileceğiz?" Bilmeyeceğiz, çünkü namazda rekat diye bir uygulama yok. İsteyen 1 rekat kılar, isteyen 10 ya da daha fazla. Bu tamamen kula kalmış bir şey. Allah bu konuda sınır koymayıp, namazın uzunluğunu kuluna bırakmışken; bu ehlisünnet kalkmış, "Şu kadar rekat kılacaksın." diyor. Yav, istediğim gibi kılarım birader, sana ne oluyor?

Bu kısımda çok konuşulacak bir şey yok; çünkü gerçekte rekat diye bir sınırlama yok. O yüzden son derece aydın(!) ehlisünnetin, "Rekat yoksa, 'namazı kısaltmanızda bir sakınca yoktur' ayetini açıklayın," sorusuna cevap verip bu kısmı bitirmek istiyorum.

Bu soruyu çok mantıklıymış gibi her seferinde ısrarla anti-tez olarak soran, son derece aydın(!) ehlisünnete uzatmadan cevabımızı verelim: Mevzubahis cümlenin geçtiği ayet Nisâ Suresi 101. ayettir ve bu ayetin verdiğimiz kısmından anlaşılacak tek şey; sefer hâlinde, tehlike durumunda, namazı normalde kılacağımızdan daha kısa bir sürede kılmak gerektiğidir. Aynı zamanda bu ayet, namazın ne kadar önemli bir ibadet olduğunu ve ne

durumda olursak olalım yapılması gereken bir ibadet olduğunu da gösteriyor. Namazın önemine ayrıntılı olarak "Namazın Önemi" kısmında değineceğiz.

Namazın Dili

Bu kısımda, "Namazı Arapça kılmak zorunlu mudur? Türkçe namaz kılsak kabul olur mu?" gibi sorulara cevap vereceğim. Hadi gelin, hep beraber aylar önce yazdığım Nisa 43 incelemesini okuyalım.

Bu yazımda Nisa 43'ün hepsini ele almayacağım. Dini araştırmalar yaptığım ve Kur'an'ı anlamaya çalıştığım şu zamanlarda, aklıma Nisa 43'ün bir kısmı ile ilgili bir şey takıldı. Belki de bir teori ürettim desem daha iyi olabilir.

İsterseniz gelin, önce Nisa 43'ün ele alacağım kısmını belirteyim:

> "Ey iman edenler! Sarhoş iken, ne söylediğinizi bilinceye kadar namaza yaklaşmayın. (...)"

Ele alacağım, kafamda bir ampul yakan, belki de bir aydınlanma yaşadığım kısım tam olarak burası.

Şimdi birçoğunuz, "Ya birader, neye takıldı kafan? Kafan yerinde olmayacak kadar içtiysen 'kılma', onun haricinde 'kıl' diyor işte!" diyebilirsiniz. Ama zaten bu konuda –"ne söylediğinizi bilinceye kadar" kısmının, "kafan yerine gelene kadar" demek olduğu konusunda– hemfikiriz.

Benim teorim; bu kısımdan başka bir şey daha çıkarabileceğimiz.

Şimdi, "ne söylediğinizi bilinceye kadar" denildiğine göre, Kur'an namaz kılarken ne söylediğimizi bilmemizi, söylediğimiz şeyin manasının bilincinde olmamızı istiyor.

Benim yaptığım çıkarım şudur: Namaz kılarken okuduğumuz sure ya da duaların anlamını bilmemiz gerekmektedir. Ülkemizde çoğu kişi, geleneksel İslam anlayışı yüzünden namaz ibadetini Arapça yapma zorunluluğunda olduğunu sanar ve manasını bilmediği hâlde sureleri ezberden okur.

Oysa Kur'an, Nisa 43'te belirttiği üzere; namaz kılarken ne dediğimizin farkında olmamızı ister. Bazı üstün zekalılar(!), bu çıkarımımdan dolayı beni Arapça düşmanı ilan edip, "İngilizce kılınca sorun yok ama değil mi?" diyebilirler. Hayır küstah! İngilizce bilmiyorsan o da sorun.

Ben, Arapça örneğini; ülkemizi ele aldığım ve geleneksel İslam anlayışının dayatması sonucu ortaya çıkan bir yanlış bilgi olduğu için verdim. İster Arapça olsun, ister İngilizce, ister Japonca. Hangi dilde okursan oku, okuduğunu anlaman ve okuduğunun bilincinde olman gerek.

“E şimdi Arapça kıldığımız namazlar kabul olmayacak mı, ya da Arapça kılacağımız namazlar?” diye sorabilirsiniz. Kabul olup olmayacağı hükmünü vermek bana düşmez, böyle bir mesuliyete de girmem, giremem zaten.

Ama kendi ana dilimizde ya da bildiğimiz bir dilde kılmanın daha iyi olacağı, hatta böyle olması gerektiği kanaatindeyim.

Evet arkadaşlar, Murat Bardakçı gibi satılık tarihçilerin dediğinin aksine, namazı gönül rahatlığıyla ana dilimizde kılabiliriz; hatta kılmalıyız. Türkçe (ana dilimizde) kılarken de dikkat etmemiz gereken hususlardan birisi, kafamızı namaza vermemiz ve başka şeyler düşünmemeye çalışmamızdır. Çünkü kafamız başka yerde olduktan sonra Türkçe okumamızın da bir anlamı kalmaz. Mü’minûn 1-2 ve Rûm 31’de de bahsedildiği gibi, namazı huşu içinde ve dosdoğru kılmalıyız.

Namazın Önemi

Namaz, İslam dininde önemi çok büyük olan bir emirdir. Bu önemin ne kadar büyük olduğuna gelin, ayetlerle bakalım.

Müddessir Suresi 42-43’te:

> Suçlulara “Sizi cehenneme ne sürükledi?” diye sorarlar. Derler ki: “Namaz kılanlardan değildik.”

Sadece bu ayetten bile, namazın ne kadar önemli bir emir olduğu anlaşılıyor. Ama gelin, diğer ayetlere de bakalım.

Ankebût Suresi 45. ayette de belirtildiği gibi:

> “...namaz, çirkinlikten ve kötülükten alıkoyar. Allah’ı anmak en büyük iştir.”

Mü’minûn 1-2 ve 9. ayetlerden anlayacağımız üzere, namazlarında huşu içinde olanlar ve namazlarını titizlikle koruyanlar gerçekten kurtuluşa ermişlerdir.

Nisâ 103’te ise, namazın vakitli olarak farz kılındığını ve kesin bir emir olduğunu görüyoruz.

Bakara Suresi 45 ve 153. ayetlerde, sabır ve namazla yardım istememiz gerektiği söylenir.

Namazın farz olduğuna ve önemine değinen daha bir sürü ayet var. Ancak, namazın önemi hakkında benim en çok beğendiğim ayetler Nisâ Suresi 101, 102 ve 103’tür. Hadi gelin, bu ayetlere bakalım:

Yeryüzünde dolaştığınız zaman, inkâra sapanların size tedirginlik vermesinden korkarsanız, namazı kısaltmanızda sizin için bir sakınca yoktur. Şu bir gerçek ki, inkâra batanlar sizin için açık bir düşmandır. Sen, içlerinde olup da onlara namaz kıldırdığın vakit, içlerinden bir grup seninle birlikte namaza dursun; silahlarını da yanlarına alsınlar. Bunlar secdeye varınca, diğerleri arkalarında beklesin. Sonra namaz kılmamış olan diğer grup gelip seninle birlikte

kılsın. Dikkatli olsunlar; silahlarını yanlarına alsınlar. Kâfirler isterler ki, silahlarınızdan ve teçhizatınızdan habersiz olasınız da üstünüze ani bir baskınla çullanıversinler. Eğer yağmurdan kaynaklanan bir sıkıntı varsa yahut hasta ya da yaralıysanız, silahlarınızı bırakmanızda sizin için bir sakınca yoktur. Ama tedbirinizi alın, dikkatli olun. Allah, inkârcılar için rezil edici bir azap hazırlamıştır. Korku halindeki namazı tamamlayınca artık Allah'ı; ayakta, oturarak, yan yatarken anın. Sükûnet bulduğunuzda ise namazı tam bir biçimde yerine getirin. Namaz, müminler üzerine vakti belirlenmiş bir farz olmuştur.

Savaş hâlinde bile yerine getirilmesi gereken bir emirden bahsediyoruz arkadaşlar. Hani, bildiğimiz savaş bu; daha ötesi yok yani. Savaş hâlinde namazı kısaltabilirsiniz diyor ama hemen sonrasında, “Sükûnet bulduğunuzda namazı tam bir biçimde yerine getirin.” deyip, vaktinin belirlendiği bir farz olduğunu hatırlatıyor. Namaz konusunda İslam dini çok nettir. Kısacası, lami cimi yok; o namazı kılacaksın.

Son Söz

Arkadaşlar, yazımın sonuna geldik. Eğer buraya kadar okuduysanız, cidden size çok teşekkür ederim; beni çok mutlu ettiniz. Eğer bir kişiye bile dokunabildiysem, bir kişiye bile namaza başlamasında bir yardımım dokunduysa, ne mutlu bana.

Bu yazımın amacı, ön sözde de belirttiğim üzere; Müslümanları hurafelerden kurtarıp, İslam dininin bahsedildiği gibi karışık bir din olmadığını, zorluk değil kolaylık dini olduğunu göstermekti. Eğer bunu bir nebze bile başarabildiysem, ne mutlu bana.

Bu yazıyı okuyan Müslüman kardeşlerimden ricamdır: sadece Allah’a kulluk edip, sadece indirdiği Kur’an’a uyun. Fikri, vicdanı ve zikri hür şahsiyetler olun.

Aristoteles ve Neden

Padros

Bilindiği gibi Aristoteles Metafizik veya İlk Felsefeyi nedenler ve ilkeleri inceleyen ve arayan düşünce alanları olarak tanımlamıştır. Ardından Aristoteles, neden olarak nedeni ve dört neden teorisini Metafizik adlı eserinde inşa etmiştir. Bu yazımızda biz Metafizik Gamma 2 ve Büyük Alfa bağlamında neden olarak neden ve dört neden teorisini kısaca irdeleyeceğiz.

Neden Olarak Neden ve Dört Neden

Neden olarak nedenin anlaşılabilmesi için Arkhe veya İlke kavramlarının da anlaşılması gerekmektedir. Çünkü Aristoteles'in deyimiyle Neden kavramı bir ilkedir *(Metafizik, 1013a15-20, Ahmet Arslan)*. İlke ise "varlığın veya oluşun veya bilginin kendilerinden çıktığı kaynak" *(Aynı yer)* için kullanılır.

Aristoteles'te Neden dört başlıkta toplanmaktadır bunlar sırasıyla **Maddi, Biçimsel, Hareket ettirici ve Gaye veyahu Amaçsal neden.**

Maddi Neden:
Aristoteryen anlamda Küçük alfa iki bağlamındaki dizeler örneği ile ele alabileceğimiz maddi neden, heyula denilen bilkuvve halde bulunan ve biçimsiz daha doğrusu her biçimi içinde bilkuvve yani potansiyel halde bulunduranın bir şeyi meydana getiren parçasına yönelik sorudur.

Bu dizeler örneği bağlamında onun en alta olan hareketsiz halde olduğu ardından hareket verici tarafından harekete geçirildiğinde bilkuvve halde ve en sonda ise Entelekya halinde hareketsiz olduğu ancak bu sefer kâmil forma zuhur ettiği şeklinde düşünülebilir.

Ben şöyle bir şey de derim: Bir şeyi, o şey yapan nitelikleri ve de arazî nitelikleri taşıyan da bu tanıma eklenebilir. Mesela masa için tahta. İnsan için hayvanlık veya et. Bu örnek asli anlamında Aristoteles'in 1012a25-30'daki "aynı şekilde tunç ve gümüşün cinsleri" pasajından hareketle verilmiştir. Yani bir türün maddesel nedeni cinsidir. Unutulmamalıdır ki bir cinsin altında olan türlerin ayırt edilebilmesi için fasl gereklidir.* fasl olan asli manada o şeyi o şey yapan niteliği olması bakımından biçimidir diyebiliriz. Bu biçimin taşıyıcı olan ise yakın anlamında o türün cinsidir. Bu yüzden biz tam tanım yaparken yakın fasl ve yakın cinsi söyleriz. Bu görüşün eksik yanları vardır. Mesela Tahta Bardak türünün bardak cinsinden olduğu düşünelim. Bu bakımdan bardak cinsi o şeyin maddesi mi olacaktır? Bunun gibi birkaç örnek verilebilse de şöyle denebilir "Bardak" adlı bir cins yok asl olan Tahta cinsidir. Ve fasl da bardaklık biçimidir. Ancak bu durumda da birden fazla bardak türünün niçin tek bir cinste birleşemeyeceği gündeme gelebilir. Onların türler değil biçimler olduğu söylenirse de birden fazla biçimin niçin bir tür teşkil edemeyecekleri sorusu doğar ki en büyük sorun biçimlerden tümel olma vasıfını aldığımız için onların biliminin yapılamayacak olmasıdır.

Bu yüzdendir ki taşıyıcı ile ilgili olan zannî görüşümüz birden fazla eksiklik içermekle birlikte üzerine biraz tefekkür ile ekmel forma ulaşacağına inancım mevcuttur.

Biçimsel Neden veya Formel Neden:
Heyulaya şekil veren ve şeyi oluşturan o şeyin içsel bir parçası veya özün tanımı. Yukarıda biraz bahsettiğimize binaen şöyle denebilir Masayı masa diye etiketlememize yarayan özsel niteliklerin yani yakın faslın kendisinde olan cismin parçası. Misalen Tahta Kalemi için maddesi plastik kendisi "Tahta Kalemi" özüne mensup bir cism düşünelim. Bu cismi diğer türdaşlarıyla birlikte düşünmemize izin veren o özelliklerin tamamına bir "Tahta Kalemi Biçimi veya Formu" deriz.

Hareketi Başlatan veya Fail Neden:

Değişmenin veya durağanlığın kendisi tarafından veya kendisinden başladığı ilke. Misalen eylem için eyleyici (fiil için fail) veya çocuk için baba. Bu nedene biz hareketin başlatıcısı ve Gayesel Nedene de hareketin amacı bakımından yaklaşırsak biri birine zıt veya dizeler örneğinde olduğu gibi biri üsteki diğeri altaki veya Aristoteryen adlandırma ile biri ilk biri

son nedenlerdir. Aradaki aracılar ise gaye uğruna yapılan eylemler olması hasebiyle hareketi başlatan nedenin kapsamı alanına da girmektedirler.

Dahası **hareket ettirici neden** yani **fail neden** birkaç şekilde karşımıza çıkabilmektedir:

İlki bireysel nedenin türü, yani heykel için heykeltıraş.

İkincisi ise ilinesek neden, yani heykel için Musa.

Üçüncüsü birleşik halde, yani heykel için heykeltraş Musa.

Dördüncüsü bireysel nedenin cinsi, yani heykel için sanatçı.

Beşincisi ilineksel nedenin cinsi, yani heykel için insan.

Altıncısı bireysel nedenle ilineksel nedenin cinsinin birleşmesi, yani heykel için sanatkar insan.

(Ahmet Arslan, Metafizik, Divan Kitap, 2021 sf.273, dipnot:3)

Gayesel veya Amaçsal Neden:

Amaç yani bir şeyin kendisine olan istek/istenç ile olunduğu şey. Örneğin bir heykeltraşın bir heykel yaptığını düşünelim. Faili olarak heykeltıraşın verilmesi demek heykelin maddesinin işlenip yani bir değişime tabi oldurulup ardından ona yapılan-heykel formunun verilmesiyle son bulan işlemlerdir. Ancak denilebilir ki bu heykeltraş niçin bu heykeli yapmaktadır? Yani neye duyduğu istek veya istenç için yapmaktadır? İşte bu tür nedene biz gayesel neden deriz.

---

*Fasldan başka olarak hasse araz da sayılabilir.

Ek 1: Cism-Tür-Fasl-Hasse-GenelAraz yani beş tümel için Ders Notları: Mantık 1 adlı yazımı okuyabilirsiniz.

Friedrich List Üzerine Makaleler 1

Deniz Locke

Friedrich List, Avrupa tarihindeki önde gelen ekonomik figürlerden biridir ve kalkınma ekonomisinin öncülerinden biri olarak kabul edilir. Çalışmalarında, “Yeni kurulan bir ulus nasıl ekonomik kalkınma sağlar?” sorusuna odaklanmıştır. Savunduğu fikirler, ulusal ekonomi veya ulusal kapitalizm olarak tanımlanabilir. Bu makale, List üzerine yazacağım diğer makaleler için bir giriş niteliğindedir ve yalnızca onun biyografisini ile, kısmen, görüşlerini özetler.

Friedrich List, 6 Ağustus 1789'da Reutlingen, Württemberg, Almanya'da doğmuştur. Erken hayatı ile ilgili bilgilerimiz oldukça sınırlıdır. Büyük oranda akademik eğitim almak yerine kendisini eğiten List[1], 1805 yılında 16 gibi erken bir yaşta Württemberg'de bürokrasi kariyerine başladı[2]. İlk olarak 1805 yılı sonlarında Blauberen'de tecrübeli bürokratlar ile çalışmaya başlayan List, yerel yönetim reformu, vergilendirme, mali sorunlar üzerine düşünmeye o yıllarda başladı.[3] 1815 yılında King William I atandıktan sonra Württemberg'de siyasi hava baskıcı bir hal aldı. List bu baskıcı havaya karşı bildiriler hazırlayıp dağıtmıştır ve kamuoyu desteği elde etmeyi amaçlamıştır.

List zamanla bağlantılar edinmiş ve Johannes Schlayer gibi üst mevkiden kişilerin desteğini kazanmıştı[4].İç işleri, milli eğitim ve başbakanlık görevlerinde bulunan Schlayer, List'in Alman İnkılapçıları arasında saygınlığını arttırmıştı.List 1816 yılına kadar savaş ve içişleri bakanlıklarında çeşitli mevkilerde farklı pozisyonlarda çalışır.List, bu dönemde Württembergishes Archiv dergisinde yazmaya başlamıştır.List bu dergilerde yazıları ile Alman seyahat ve gümrük birliği gibi Alman milliyetçisi fikirleri savunmuştur.Sonradan Der Volksfreud aus Schwaben'da da yazarlık yapmaya başlayan List genel yayın yapamamanın hayal kırıklığına uğramıştır çünkü bu yazdığı dergi ve gazetelerin hepsi yerel yayın yapmaktadır. Genel yayın yapmayı kafasına koyan List, 1819'da yayın hayatına başlayan ve ulusal çapta yayın yapan Organ für den Deutschen Handels und Fabrikanten'de yazmaya başlamıştır.

List'in yakın dostlarından Karl August von Wangenheim, Eğitim ve Din İşleri Bakanlığına gelmiştir bu, List'in hızlıca saygın mevkilere yükselmesini sağlamıştır. Bu yüzden List, Tübiengen Alman Üniversitesine hoca olarak atanmıştır. Fakat List oldukça politize bir isim olduğu için bu atama tartışmalara sebep olmuştur. List'e göre Tübiengen Üniversitesi hocaları değişime kapalı, amfilerden dünyayı okumaya çalışan kimselerdi.[5] List üniversitede büyük oranda Kameralist geleneğin muhafakar yapısı gerekçesiyle çok uzun süre çalışamadı.Çünkü List bürokrasinin rasyonel olduğu *Science Of State* fikrini savunurken Kameralist gelenek bürokraside rasyonellikten ziyade bürokrasinin gücüne önem verirdi.[6]

List, 1819 Württemberg Senatörü olarak Württemberg Meclisine seçilse de 30 yaş sınırından ötürü mecliste senatör olarak bulunamadı.Gelecek sene Almanların iki gümrük birliği merkezinden birisi olan Handelsverein'den istifa etti.Aynı yıl Reutlingen'den ikinci kez senatör seçildi ve mecliste temsilci oldu. Meclise bazı haklar kazandıran List bu yüzden ödül yerine sopa aldı zira seçimden bir sene sonra Württemberg elektörüne yazdığı bir mektup gerekçesi ile halkı isyana teşvikten adına soruşturma açıldı.

---

[1] https://www.britannica.com/money/Friedrich-List, 12.06.2025 Son erişim.
[2] YILDIZ, Emrah. *Friedrich Listin toplumsal, siyasal ve iktisadi görüşleri*.Master's Thesis. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
[3] bkz:2.
[4] bkz:2
[5] Henderson, Economist and Visionary, s. 31.
[6] David F. Lindenfeld, The Practical Imagination: The German Sciences of State in the Nineteenth Century, Chicago ve Londra, The Universty of Chiago Press, 1997, s. 94-95.

List'in bundan sonraki yaşamını sürgün ve hapis hayatı olarak etkileyecek olan bu öneri mektubunda List, Gümrük Birliği'nden, demokratik yasalara ve endüstriyel kesimin çıkarlarına kadar Württemberg ve diğer Alman Prensliklerinde var olan sorunların tamamını yazmıştı.[7] Adına açılan soruşturma List'in aleyhine sonuçlandıktan sonra temyize giden List, üst mahkemede de aleyhine sonuç aldı. ve 6 Nisan 1822'de hüküm giydi.

List bu tarihten sonra artık bir sürgündeydi. İlk Strasbourg'a gitti. Ardından fikirlerinde önemli bir yeri olan Lafayette ile tanıştığı Paris'e gitti. Ardından Paris'den fikirlerine büyük tesir edecek gözlemler yaptığı İngiltere'ye yöneldi. İngiltere'den sonra İsviçre'ye giden List şehir yönetiminin onu istememesi nedeni ile Württemberg'e dönme kararı aldı. Mayıs 1824'te hakkındaki yakalama kararının uygulanması ile Asberg'de tutuklandı.1825 Yılında Lafayette'in ABD davetini kabul etmesi üzerine ABD'ye doğru harekete geçti ve ABD serüveni başlamış oldu.

Amerika List üzerinde oldukça fazla tesir etti gittiği dönemde *"Amerikan Sistemi"* tartışmalarına tanıklık eden List Amerika'da yaptığı gözlemler ile Almanya üzerindeki fikirlerini sentezlemiştir.

ABD'de List'in ilk fark ettiği şey Amerikan ekonomisinin mucizevi gelişmişliğidir.Amerikan entellektüel topluluklarını derinlemesine inceleme fırsatı yakalayan List, New York'tan Philadelphia'ya seyahati esnasında yaptığı değerlendirmede Amerika'da teknolojik değişmenin çok hızlı olduğunu ve insanların bu yeniliklere çok çabuk alıştığını söylemekteydi[8].

List'in *"Mental Capital"* olarak tanımladığı ve ilerleyen derslerde/makalelerde açıklayacağımız tanımlamayı geliştirme fırsatı bulmuştur.

List Amerika'da ilk iş olarak kendine bir tarım işletmesi kurmuştur. Amerika'da yapılan tarım-sanayi ilişkisinde Güney'in tarım Kuzey'in sanayi dengesinde olduğunu çok iyi bilen List, Amerika'da yapılan tarımın Avrupa'da yapılan tarımsal faaliyetlere göre daha verimli olduğunu düşünmekteydi.[9]

1826 Yılında List ABD'de yaşayan Almanlar tarafından çıkarılan Reading Adler isimli dergide çalışmaya başlamıştır. Amerikan ekonomisi ve uluslararası ilişkiler üzerine yazılar kaleme aldığı bu dergide genel yayın yönetmenliği de yapmıştır fakat ardından istifa etmiştir.

List 1829 Mayısında ABD'de *Little Schuylkill Navigation*, Railroad and Coal Company isimli bir kömür şirketi kurmuştur. List ardından Amerikan Sistemine verdiği destek ile bilinen *Pennsylvania Society for the Encouragement of Manufactures and the Mechanic Art'a* katılmıştır. bu topluluğa bir yandan *"Pensilvanya Topluluğu"* da denmiştir. Pennsylvania Topluluğu'nun yaptığı bir toplantıya katılan List, yazdığı yazılara paralel bir konuşma

[7] Hirst, a.g.e, s. 21
[8] Margaret Hirst, a.g.e. , s. 35.
[9] Henderson, Economist and Visionary, s. 68.

yapmış; Amerikan ekonomik ilerlemesini ve ekonomik bağımsızlığından övgü ile söz etmiştir[10] Bu dönemlerde, List serbest ticaretçi tezleri çürütmek için 12 mektup kaleme almıştır. Bu dönemlerde List Lafayette Collage'in kuruluşunda aktif rol almıştır.

1830'da anavatanına dönme kararı alan List, 1830'da Hamburg Konsolosu olarak atandı fakat bu atama geçersiz kılındı.Çünkü Hamburg Meclisi List'in Amerika Konsolosu olarak çalışmasını istemiyordu.

List 1830 Ekimin'de Amerikan vatandaşlığına kabul edildi ve bu dönemde sonradan ABD başkanı olacak Andrew Jackson'un kampanyalarına yazıları ile destek verdi yüksek ihtimalle tamda bu destekler yüzünden Andrew Jackson List'in Alman büyük şehirlerinden birisine konsolos olarak atanmasını kabul etti gitmek istediği Hamburg'dan tekrar engellenen List 1832'de Baden konsolosu olarak anavatanına geri döndü kısa süre sonra Lepzig'de kalmaya başlayan List, Stuttgart meclisinden veto almasına rağmen ABD'nin yoğun baskısı ile 1845 yılında Stuttgart konsolosu oldu.

List bir süre liberalizm karşıtı yazılarını *National Magazin*'de yayınlatıp bu dergide yazar olarak çalışmıştır. Sonradan kendi dergisi olan *Eisenbahn Journal und National Magazine'i* kurdu bu dergide yükselen Alman endüstrisi konusunda yazılar yazdı fakat bu yazıların tepki çekmesi ile baskılara maruz kalan List dergiyi kapatmak zorunda kaldı.

1834 Yılında yakın çevresine tükendiğini ifade eden List, düşüncelerinden taviz vermeden ideallerine sadık kalarak yazmaya devam etti ve Amerikan vatandaşı olmasına rağmen 1835'de tutuklandı.1836'da Württemberg Kralın'dan af dilese de nafile, Kral I.Wilhelm en nihai reddini açıkladı. Ardından tekrar Fransa'ya giden List *Augsburg Allgemeine Zeitung* isimli dergiyi açmıştır. Fransa'da olduğu günlerde *Académie française* (Fransız Akademisi)'in düzenlediği bir makale yarışmasına katıldı.başyapıtlarından olan Natural System of Political Economy'yi bu yarışma için yazmıştır ve 1841 yılında National System Of Political Econnomy'nin basımı başlamıştır.

Ömrünün son dönemlerinde gazeteciliğe başlayan List Zollvereinsblatt isimli gazeteyi yayınlamaya başladı fakat gazeticilikten istediği kadar tatmin olmayınca uzun bir geziye başlayan List, az kalsın Belçikada hükümet ile bir anlaşma bile imzalattıracak kadar ilerledi

1845'te Augsburg'a giden List çalışmalarına ilgisinin kaybolduğunu fark etti bir kaç çıkış kapısı denedikten sonra bunun da işe yaramadığını fark etti mektuplarında yoğun bir melankoliden muzdarip olduğu açıktı.

Münih'de biraz dinlenmek istediğini ailesine söyleyen Friedrich List kısa sürede, Augsburg'dan ayrıldı.Münih-Augsburg Demiryolu", 1841'den beri yaptığı çalışmalar nedeniyle bu güzergah için ona ücretsiz seyahat hakkı tanımıştı; böylece List trene bindi. Ancak Münih'te çok kısa bir süre kaldı. Gerekli seyahat belgelerini Avusturya

[10] Notz, The American Economic Review, s. 253.

konsolosluğundan aldıktan sonra, List bir faytonla Tirol'e gitti. 25 Kasım 1846'da List, Tegernsee'den Achenpass'a giderken karısı Karoline'ye son mektubunu yazdı: "En Sevgili'm! Münih'e varışımda korkunç bir yağmur yağıyordu; bu nedenle Rosenheim'e gitmeye ve ardından buraya devam etmeye karar verdim."[11] Diye belirttiği bir mektup yazmıştır.

Posta arabası, Tegernsee'den Achenpass'a, oradan Tirol sınırına geçti ve Achen vadisinden Jenbach'a, ardından Innsbruck'a doğru ilerledi. Ancak "fırtınalı hava" nedeniyle (ki bu sadece yağmurdan ibaretti), List Schwaz'a ulaştığında fikrini değiştirdi ve arabacıya geri dönmesini söyledi. Normalde yağmur, deneyimli bir gezgin olan List'i caydırmazdı.

26 Kasım 1846 Perşembe günü öğleden sonra saat 16:00 civarında, Tirol sınır kasabası Kufstein'daki "Altın Aslan Hanı"na vardı. Hanın sahibi, aynı zamanda Kufstein belediye başkanı olan Johann Georg Suppenmoser'di. List, birkaç gün Kufstein'da kalmak istediğini belirtti ve arabacıyı Münih'e geri gönderdi.

List handa bir oda talep etti ve orada biraz dinlendi. 28 Kasım Cumartesi günü, Augsburg'dan aldığı tabancayı doldurtmak için yerel silah ustası Bay Rößig'e gitti. Ödeme yaparken elleri öyle titriyordu ki birkaç madeni para düşürdü. Aynı öğleden sonra tabancayı yakındaki bir ormanda denedi.

30 Kasım sabahı saat 06:00'da odasından ayrıldı. Öğleye doğru, Inn Nehri'nin sağ kıyısında avcılar bir silah sesi duydu. Bu List'ti aldığı silah ile kendi canına kıymıştı.

Artık List'in biyografisi üzerine çok bir söz kalmadığını düşünüyorum son olarak ailesine yazdığı mektupu çevirerek makaleyi burada bitereceğim:

"Aileme, sevgili eşime ve çocuklarıma on kez mektup yazmaya başladım ama zihnim, elim ve kalemim beni yarı yolda bırakıyor. Tanrı onlara güç versin.

Sevgili Kolb,
Egzersiz ve daha sıcak bir ülkede kısa bir dinlenme, bana yeniden çalışma gücü verecekti. Ancak her geçtiğim gün, baş ağrılarım ve kaygım daha da artıyor. Ve bu berbat hava! Schwaz'da geri dönmeye karar verdim ama sadece Kufstein'a kadar gelebildim; şu anda buradayım,
melankoliyle doluyum, özellikle sabahları kan başıma hücum ediyor.
Geleceği düşündükçe—kalemimden bir gelir elde edemeyecek durumda ve kendi servetim de olmayınca—eşimin servetini tüketmek zorunda kalacağım ki o da kendisi ve çocuklar için ancak yeterli. Umutsuzluğun eşiğindeyim. Tanrı aileme merhamet etsin.
Her akşam Augsburg'a dönmeye karar veriyorum—bugün beşinci kez—ama her sabah bunu yapamayacak kadar güçsüz uyanıyorum. Siz ve diğer dostların ailem için yapacağı her şeyin karşılığını Tanrı verecektir.

---

[11] WENDLER, Eugen. *Friedrich List (1789-1846): A visionary economist with social responsibility*. Springer, 2013 sf 253

Elveda!
F. List”[12]

ÖNSÖZ

Erken Cumhuriyet devrindeki camilerle ilgili tartışmalar herkesin malumudur. Bazıları, "Camilerimizi ahır yaptılar, camilerimizin yarısından fazlasını yıktılar, sattılar!" derken, bazıları, "Hayır, Erken Cumhuriyet devrinde camilere büyük bir alaka gösterilmiş, birçok cami tamir edilmiş ve bunların bazılarına muazzam paralar ödenmiştir." der. İşte, ben de bu konuya birçok arşiv belgeleriyle, akademik kaynaklarla ve kitaplarla değineceğim. Hazırsanız başlayalım.

Not: Bazı teknik sorunlardan dolayı dipnotları bilindik şekilde değil de parantez içinde belirtmek durumunda kaldım.

Erken Cumhuriyet Devrinde Camiler

"Camiler, birbirimizin yüzüne bakmaksızın yatıp kalkmak için yapılmamıştır. Camiler, Allah'ın emrine uyma ve ibadet ile beraber din ve dünya için neler yapılmak gerektiğini düşünmek, yani danışmak için yapılmıştır."

Gazi Mustafa Kemal **(Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri-II, s.94)**

İlk olarak Cumhuriyet'in cami politikasını öğrenelim: İhtiyaç kadar cami. Bunun sebebini öğrenmek içinse o dönem ki cami sayısına bakmamız lazım. Cumhuriyet'in ilk yıllarında topraklarında bulunan toplam cami sayısı 1927'de 28.705'tir. Buna karşılık ise 14.425 adet okul vardır **(Gotthard Jaeschke, ss.65-66, Bazı kaynaklar 12.036, bazı kaynaklar ise -Köy camileri ve mescitler hariç- 3.456 olduğunu söylenmekte. Ertuğrul Dalmış, ss.168-169)**. Görüldüğü gibi, okul sayısı cami sayısının yarısıdır ve ülkede birçok ihtiyaç dışı cami vardır. Peki bu niye önemli? Çünkü Cumhuriyet'in ilk yıllarında ciddi bir parasızlık sorunu vardı ve ülkedeki camilerin çoğu bakımsız, bazıları ise harap hatta yıkılmış bir vaziyetteydi. Yunan mezaliminden sonra yapılarda meydana gelen zararların tespiti için hazırlanan komisyon bu zararların ne kadar paraya mal olduğunu hesaplamıştır. Sonuçlar ise korkunçtur... Dini yapılardaki tahribatın maddi miktarı 4.649.196 lira, mefruşatlardaki tahribatın maddi miktarı 2.670.000 lira, toplam 7.319.196 liradır. **(BCA 30-10-0-0-140-4-12)**.

---

[12] WENDLER, Eugen. *Friedrich List (1789-1846): A visionary economist with social responsibility*. Springer, 2013 sf 255

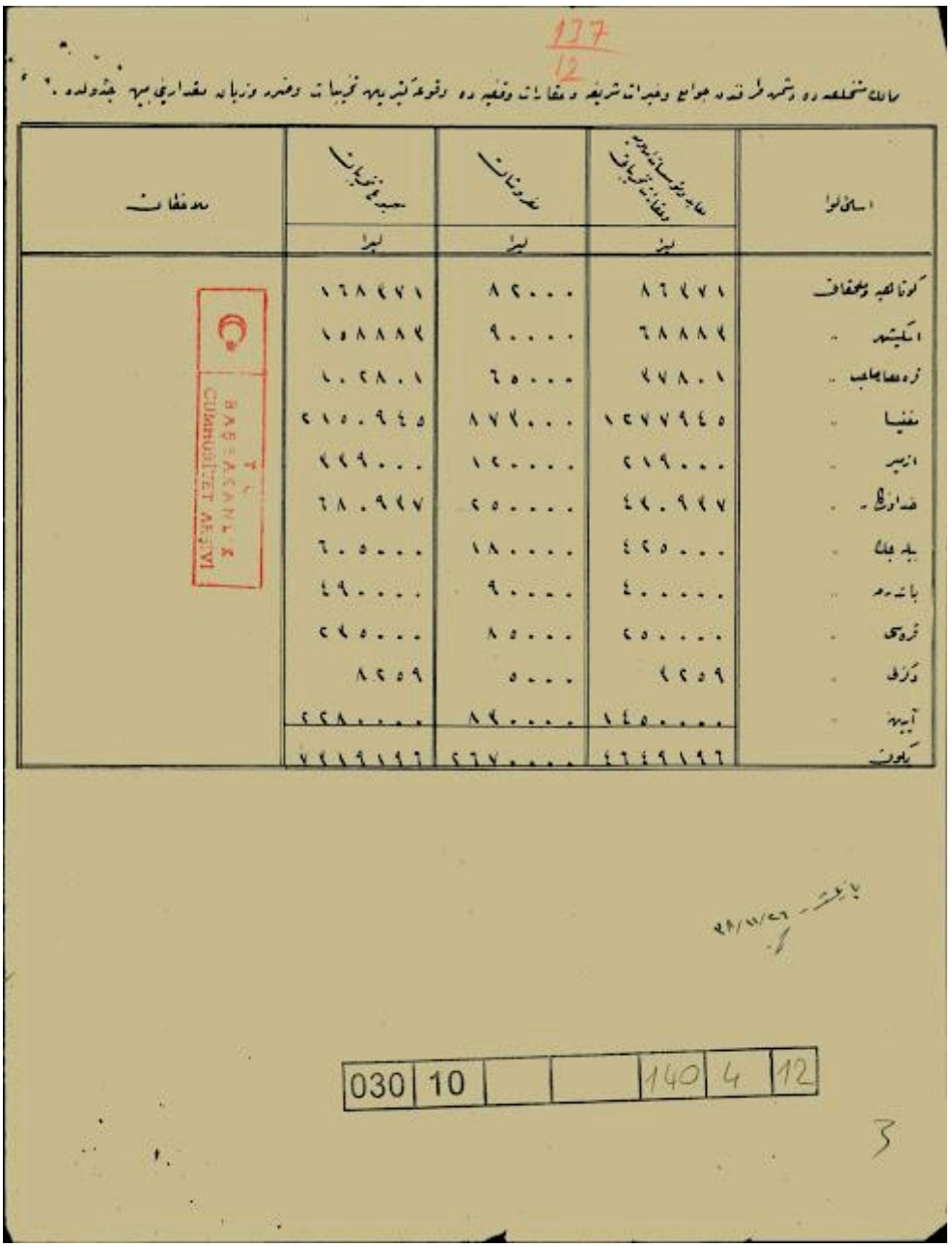

Türkiye Cumhuriyet'inin ilk genel bütçesi ise sadece 472.000 liradır **(Ertuğrul Dalmış, s.330).** İşte sadece Yunan mezalimindeki tahribatın maddi boyutu ve Cumhuriyet'in ilk genel bütçesinin azlığı, Cumhuriyet'in "İhtiyaca göre cami" politikasını uygulamasına neden olmuştur. İhtiyaca göre cami politikası camilerin tasnif edilmesine (sınıflandırılmasına) neden olmuş ve bunun temeli ilk olarak 1927'de atılmıştır **(BCA 30-18-01-01-27-74-11)**. Zaten Jaeschke'nin "28.705 cami" söylemi de 1927 yılında olmuştur. 1928'de İstanbul'daki camilerden 128 tanesi tasnif dışı kalmıştır. Bunun sebebini öğrenmek içinse 1913'e dönmeliyiz. 1913 tarihli Tevcih-i Cihat Nizamnamesi'ne göre İstanbul'daki 756 caminin 127'si yıkılmış ve yanmıştır. Görüldüğü üzere yıkılan, yanan camiler genellikle tasnif harici kalmıştır. 128 caminin 12'si yeniden tasnif içine alınırken ilerleyen yıllarda bazı camiler de tarihi ve mimari kıymete sahip oldukları için tasnif içine alınmış ve tasnif dışı kalan camiler

128'den 81'e düşmüştür. Camilerin tasnifi 1932'de yeniden ele alınmış ve bazen haddinden fazla cami tasnif harici kalmıştır **(Ertuğrul Dalmış, ss.170-171)**. 1935'te ise bu konuyu az bile olsa bilenlerin malumu olan 15 Kasım 1935 tarihli tasnif harici camilerin başka işlerde kullanılmasıyla alakalı ve vakıf binalarının satılmasıyla alakalı kanun çıkmıştır ve 22 Kasım 1935'te Resmi Gazete'de yayımlanmıştır **(T.C. Resmi Gazete, 22 Kasım 1935, Sayı: 3163)**. Bu kanunla beraber birçok cami satılmıştır. Hayrat satış defterlerinde 1935'e kadar son derece az olan ve bir yukarı bir aşağı giden cami satışı, 1935'ten sonra hızlıca yükselmiş ve 1938'de tavan yapmıştır. Erken Cumhuriyet devrinde ne kadar cami satıldığına, bu camilerin neden satıldığına, bu camilerden gelen paraların nerelerde harcandığına ileride değineceğiz.

Camilerin neye göre sınıflandırıldığını ise şöyle sıralayabiliriz:

1. Tamir edilemeyecek kadar harap olmuş mu olmamış mı
2. 5 vakit açık mı açık değil mi
3. Düzenli cemaate sahip mi sahip değil mi
4. Etrafındaki camilere 500 metre kadar yakın mı değil mi

Ancak bazı durumlarda 5 vakit açık olmasa dahi, düzenli bir cemaate sahip veyahut tarihi ve mimari bir kıymeti olan camilerin kadro dahilinde kalabileceği ifade edilmiştir. Aynı zamanda 5 vakit açık olmasa da tarihi değere sahip camilerin hem tarihi değerlerini korumak hem de gerekli ihtiyacı sağlamak için 5 vakit açık olmasını sağlayacak hamlelerin yapılması kararlaştırılmıştır **(Ertuğrul Dalmış, s.164)**.

Görüldüğü üzere Cumhuriyet, bu şartların bazılarını karşılamayan bazı camileri bile kadro/tasnif harici bırakmamış, onları korumuş ve 5 vakit açık olmayan camilerin 5 vakit açık olmasını sağlamıştır. Böylece, "O cami tamiratları milletin ibadet etmesi için değil, Cumhuriyet'in nasıl bir mimari ve tarihi bir güce sahip olduğunu göstermek için yaptılar." iddiası çürümektedir. Ki hadi diyelim ki öyle olsun. Sonuç olarak halk o camilerde ibadetini gerçekleştiriyordu. Örnek olarak Cumhuriyet devrinde birçok kez tamir edilen Ayasofya'yı örnek gösterebiliriz **(Ayasofya'nın tamiratlarından biri: BCA 30-18-01-01-13-27-14)**. 1932 yılının Kadir gecesinde 70.000 kişi Ayasofya'ya doluşmuş ve ibadetlerini gerçekleştirmiştir **(Cumhuriyet, 4 Şubat 1932)**

YUNUS NADİ
İDAREHANESİ:
Telefon:
Cumhuriyet
ABONE ŞERAİTİ
Neşriyatı her yerde
5 Kuruştur

70 Bin Kisinin İştirak Ettiği Dinî Merasim

Dün gece Ayasofya Camii şimdiye kadar tarihin kaydetmediği emsalsiz dinî tezahürata sahne oldu

Çok ruhani Bir Kadir gecesi

Ayasofya'da 40 bin kişi vardı

Camiye sığamıyan 30 bin kişilik bir halk kütlesi meydanları doldurmuştu

Namaz kılınırken secde edilemiyordu, türkçe tekbir, halkı ağlatıyor, amin sadaları asümana yükseliyordu ..

Çin - Japon ihtilâfında yeni safha

Devletler Japonya ve Çin'e sulh teklif ettiler

Devletler her ihtimale karşı Çin'deki kuvvetlerini takviye ediyorlar

İnhisarların nakli

İnhisarlar Müsteşarı Adil Bey tetkikat icrası için şehrimize geldi

Tütün İnhisarında

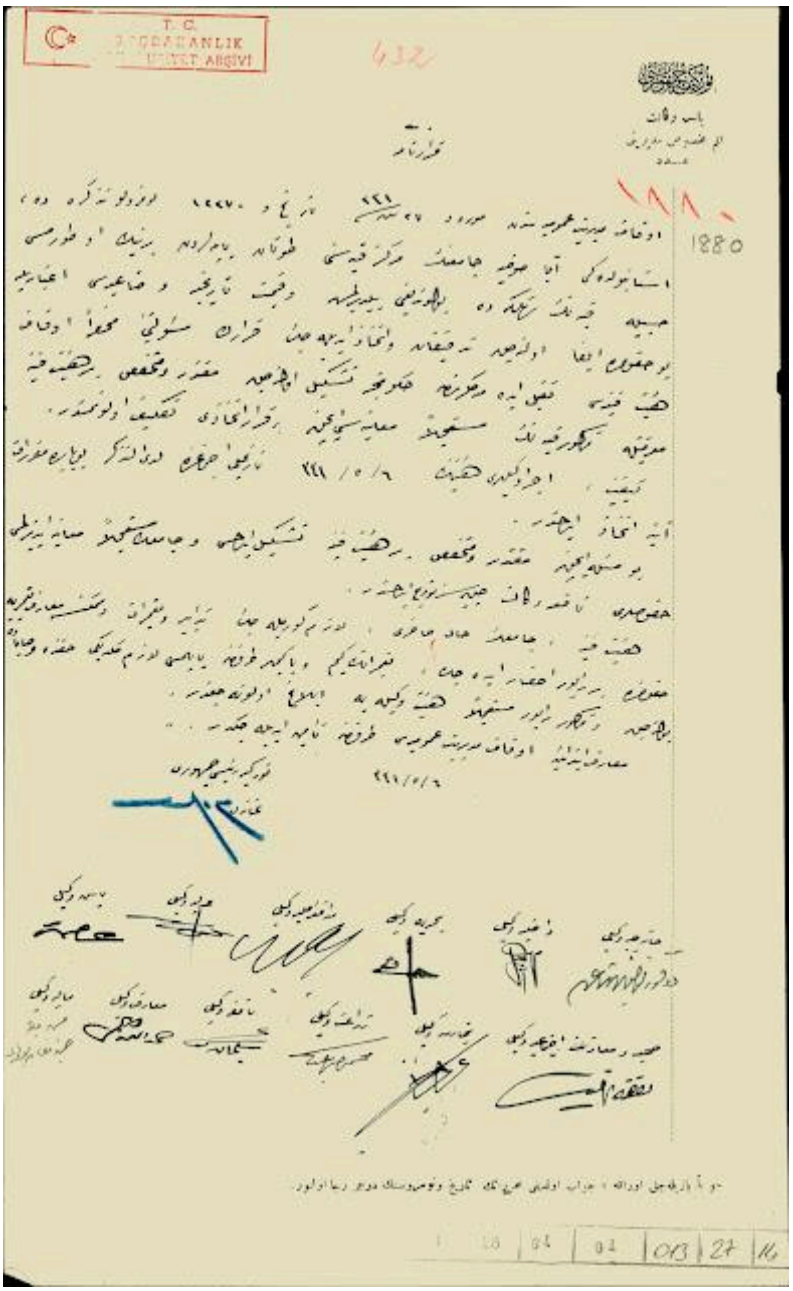

Bunun yanında Seferhisar'daki yüzlerce yıllık Kasım Çelebi cami metruk bir halde bulunduktan sonra 1936'da Tek Parti'nin yapmış olduğu tamiratla onarılmış ve yeniden ibadete açılmıştır **(Sinan Meydan, s.218)**. Ayrıca bu cami, 2000'lerde uzun boylu bir politikacının bu camiyle ilgili bir gazete sayfası gösterip, "Bakın! CHP bir tane camiyi ahır yapmış!" dediği camidir. Eh, el insaf diyelim.

Cami tamiratlarına değinmeye devam edersek Cumhuriyet, camilere muazzam paralar harcamış ve birçok camiyi tamir etmiştir. 1936'ya kadar gerek maddi sebeplerden gerek harap camilerin tam bilinmemesinden gerekte acemilikten dolayı pekte tamirat yapılamamış, 1924-1935 yıllarında sadece 31 tane cami tamir edilmiş ve 293.608 lira harcanmıştır **(Sinan Meydan, s.247)**. Ki cami tamiratıyla ilgili 1936 öncesi 5 rapor varsa 1936 sonrası 500 rapor

vardır. 1936 ve sonrasında harap camilerin keşifleri tamamlanmış ve maddiyat olarak gelişilmiştir. Bundan dolayı cami tamiratları ve camilere harcanan paralar fırlamış, çeşitli vilayet ve vilayetlere bağlı kazalarda toplam 2.367 tane cami onarıma tabi tutulmuştur. Mesela İstanbul'da vilayet ve kazada toplam 479 tane cami onarıma tabi tutulmuşken, Çorum'da Vilayet ve kazada toplam 46 tane cami onarıma tabi tutulmuştur **(Ertuğrul Dalmış, ss.296-298, Mehmet Nihat Nigizberk'in defteri (1935-1936), ss.157-167).**

Cami tamiratlarının ve verilen paraların artışına örnek olarak; Süleymaniye camisi 1936-1940 yılları arasında birçok kez tamir edilmiş **(Süleymaniye'nin tamiratlarına örnek olarak: BCA 30-18-01-02-77-66-13)** ve bu 5 yıl içinde (1936 dahil) toplam 96.307,73 lira tamiratına harcanmıştır **(Ertuğrul Dalmış, s.299)**. Bunun yanında tek parti hükümeti 1936-1940 yılları arasında 66 tane camiye toplam 1.012.731,88 lira sarf etmiştir **(Ertuğrul Dalmış, ss.299-301. Şunu da belirtmek gerekir ki bu camiler sadece 1 kere ve 1 yıl değil, Süleymaniye örneğinde gördüğümüz gibi 5, 4, 3, 2 ve 1 kez tamir edilmiştir. Mesela Yeni Cami'de tıpkı Süleymaniye gibi 1936, 1937, 1938, 1939 ve 1940 yıllarında toplam 5 kez tamir edilirken Sultan Ahmet cami 1938, 1939 ve 1940 yıllarında toplam 3 kez tamir edilmiştir)**. Ayrıca 1936'da 54 tane caminin tamiratı bitmiş ve toplam 480.056,94 lira sarf edilmiş **(Mehmet Nihat Nigizberk'in defteri (1935-1936), ss.228-233),** 1934 yılında da tarihi yapılara 200.000 liralık bir bütçe ayrılıp bunun 150.000'ni İstanbul ve Ankara'daki camilere ayrılmıştır **(Ertuğrul Dalmış, s.270)**. Bunun yanında 1941'in Nisan'ın da ki iktisat dergisine göre 40 tane cami tamir edilmiş ve camilere 1.000.000 lira ayrıldığı yazılmıştır **(İktisadi Yürüyüş Dergisi, 1 Nisan 1941, Sayı: 32, s.14)**. Bunlarında yanında 1941'de tamiratı tamamlanacak camilerin sayısı 26'dır **(Sinan Meydan, s.253)**.

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
Karar sayısı
2

Kararname

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

7122

İstanbulda kıymetli eserlerden bulunan Süleymaniye Camisinde keşfine göre 18755,99 liraya yaptırılabileceği anlaşılan ve mütehassıs usta ve işçilere yaptırılması gerekli bulunan tamiratın,2490 sayılı kanunun 50 inci maddesi mucibince emaneten yaptırılması; Vakıflar Umum Müdürlüğünün 16/7/937 tarih ve 127 sayılı tezkeresi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 19/7/937 tarihinde onanmıştır.

19/7/937

REİSİCUMHUR

K. Atatürk

Bş. V. | Ad. V. | M. M. V. | Da. V.

Ha. V. | Ma. V. V. | Mİ. V. | Na. V. V.

İk. V. | S. İ. M. V. V. | G. İ. V. | Zr. V.

030 | 18 | 01 | 02 | 77 | 66 | 13

(BCA 30-18-01-02-77-66-13)

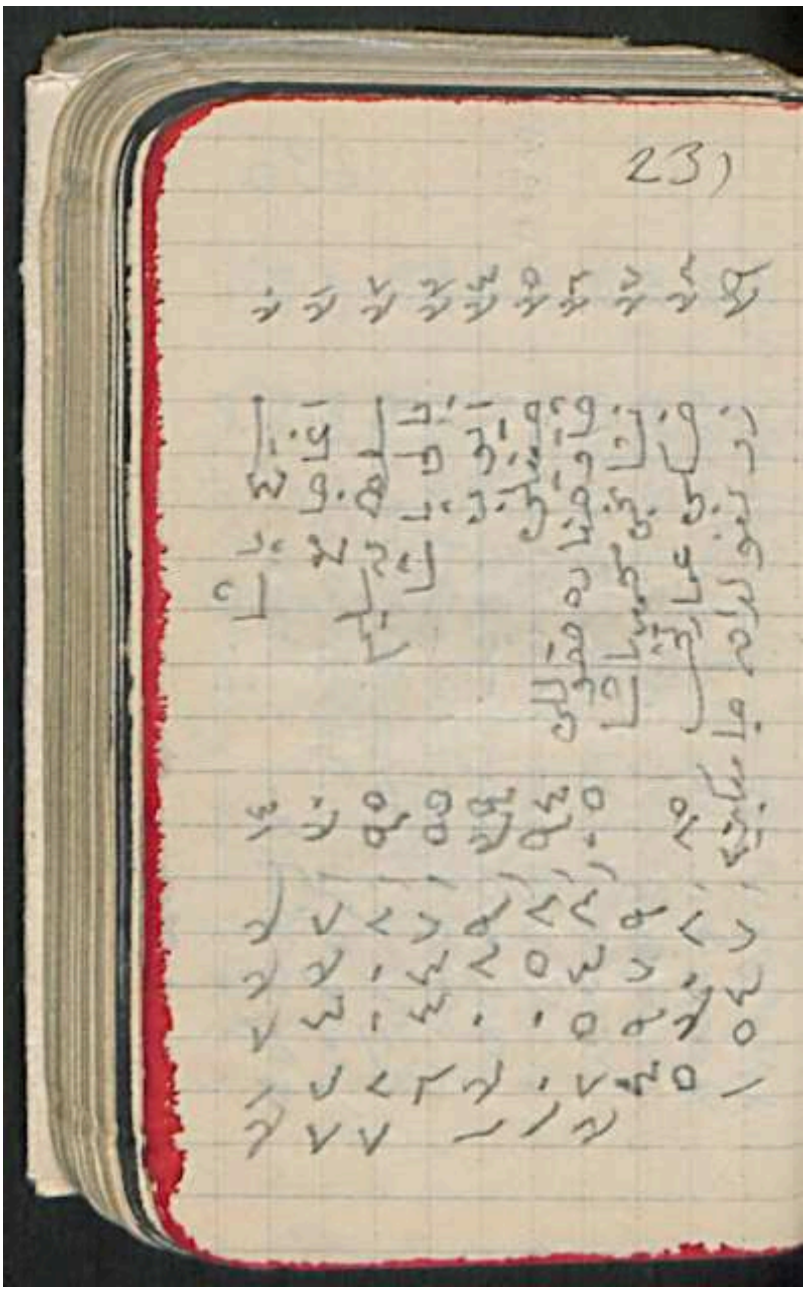

(Mehmet Nihat Nigizberk'in defteri, s.231)

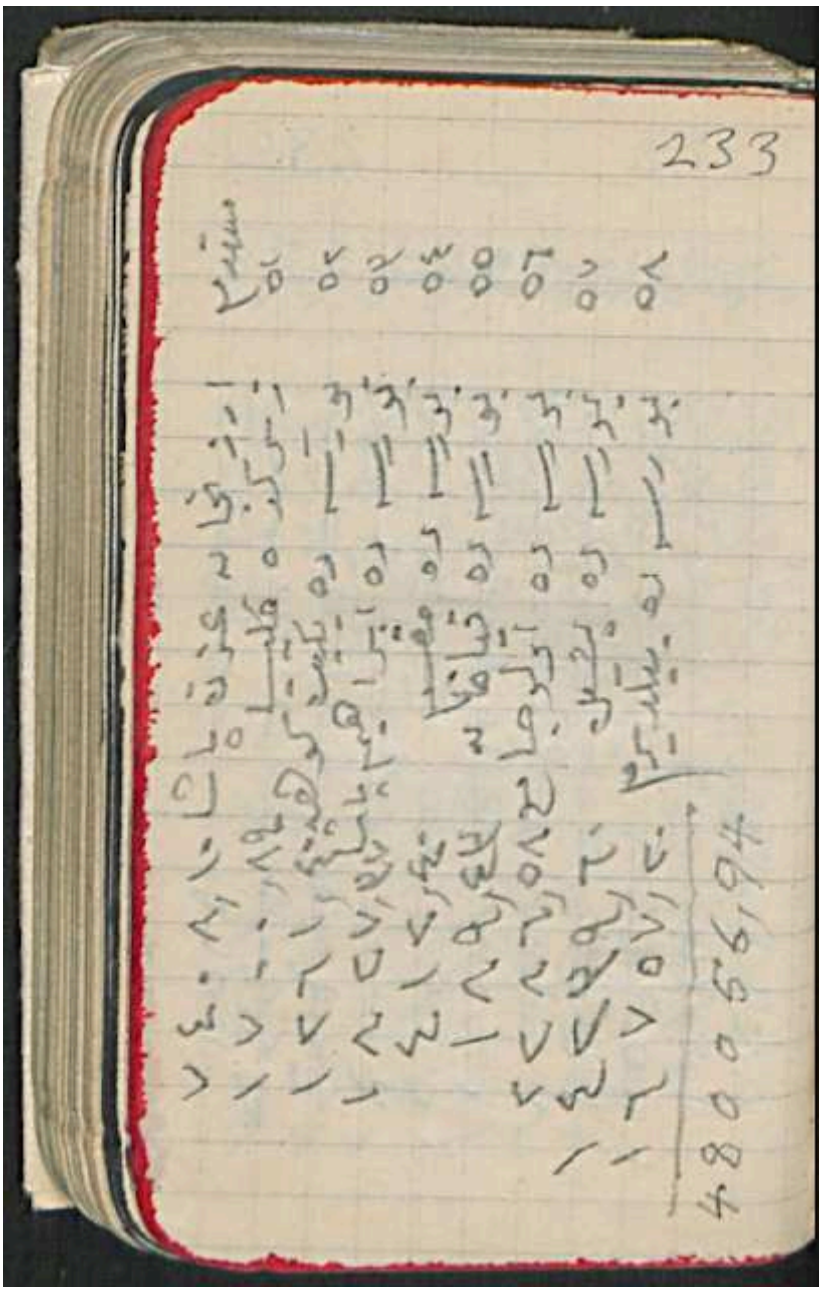

(Mehmet Nihat Nigizberk'in defteri, s.233)

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
Karar sayısı
2
16793

Kararname

13/9/1940 tarih ve 2/14357 sayılı kararnameye ekdir:

Ankarada Hacı Bayram camiinin tamiri için ayrılan tahsisatın bu işe kâfi gelemeyeceği anlaşıldığından Kayseride Ahmet Paşa camiinin tamirine tefrik edilen onbin liradan ikibin lirasının tenkis edilerek mezkûr Hacıbayram camiinin tamirine tahsisi ve bu tamiratında emaneten yaptırılması; Vakıflar Umum Müdürlüğünün 18/10/1941 tarih ve 11541/183 sayılı tezkeresile yapılan teklifi üzerine, İcra Vekilleri Heyetince 10 Ekim 1941 tarihinde kabul olunmuştur.

REİS İCÜMHUR

İsmet İnönü

Bş. V. Ad. V. M. M. V. Da. V. Ha. V.

Ma. V. Mf. V. Na. V. İk. V. S. İ M. V.

G. İ. V. Zr. V. Mü. V. Ti. V.

96 90 17

(BCA 30-18-01-02-96-90-17)

T.C.
EVKAF
Umum Müdürlüğü
Müdürlüğü
Sayı

Hulâsa

BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

LİSTE

936 yılında tâmirlerine başlanacak camiler :

1 - Cenabî Ahmet (Paşa) (Mimar Sinan eserlerinden)
2 - Hacı Bayram
3 - Zincirli
4 - Kurgunlu
5 - Arslanhane
6 - Abdülhadi
7 - Ahi Elvan
8 - Hacı Musa
9 - Leblebici
10 - Alâeddin
11 - Taçeddin

20/6/936

030 | 10 | | | 213 | 447-3

15

(BCA 30-10-0-0-213-447-3)

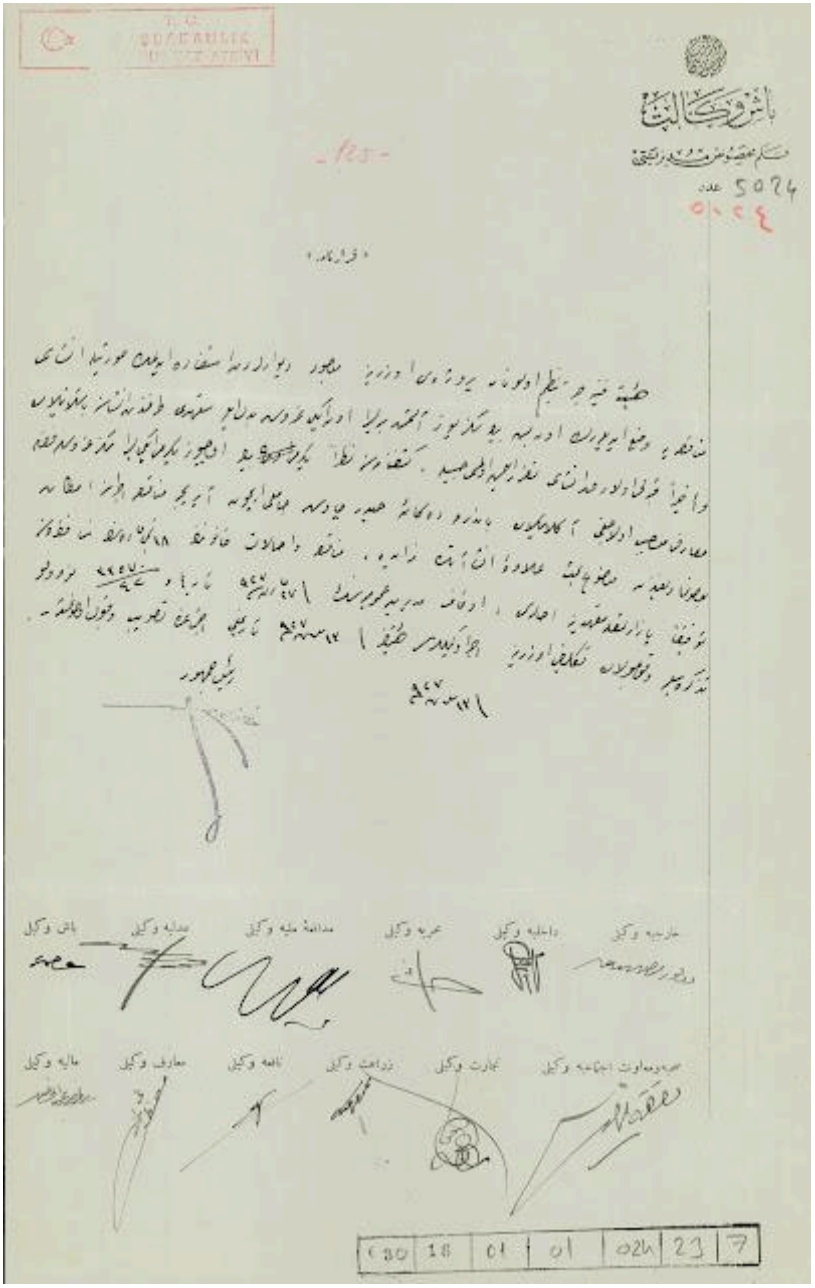

(BCA 30-18-1-1-24-23-7)

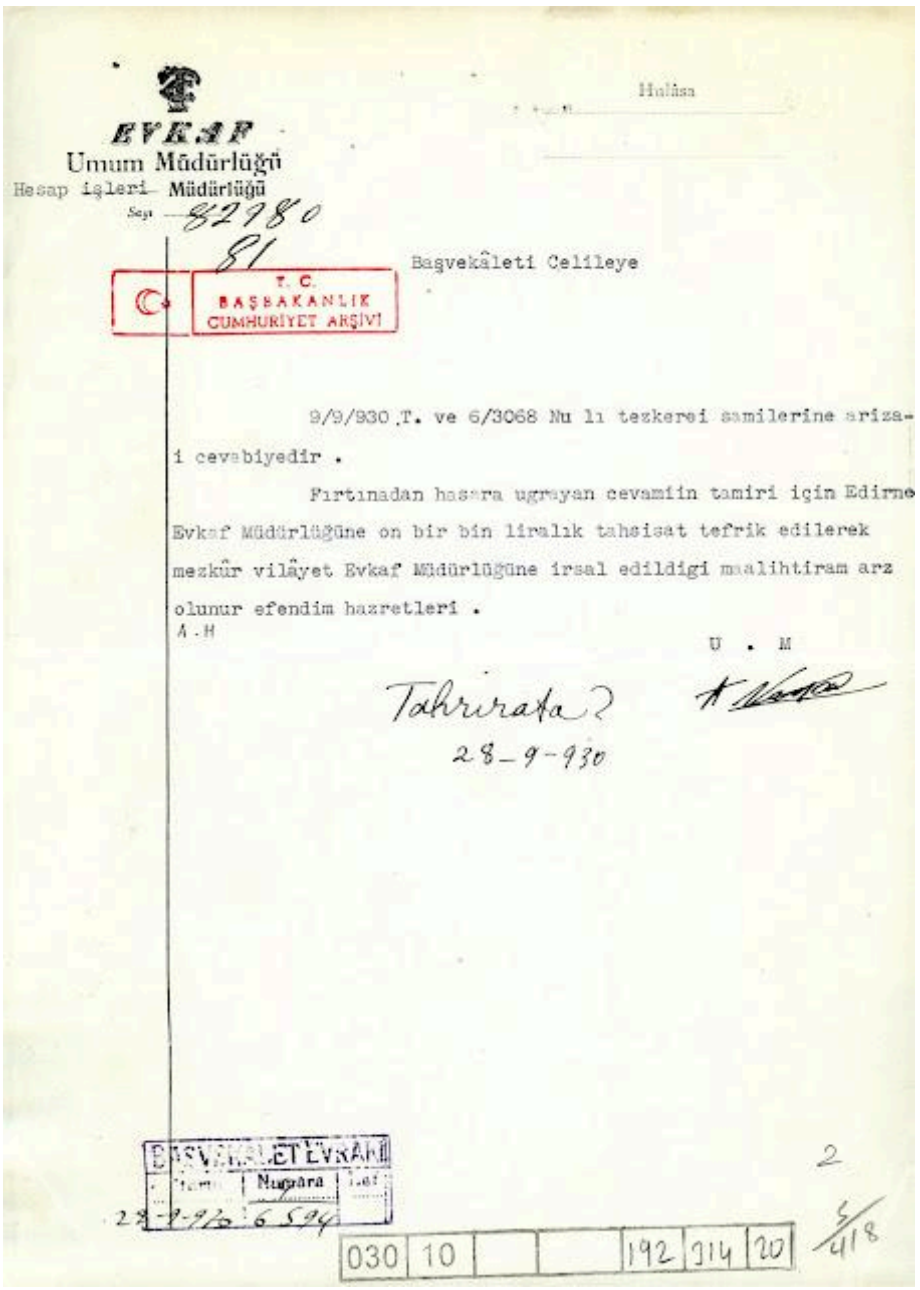

EVKAF
Umum Müdürlüğü
Hesap işleri Müdürlüğü
Sayı — 82980
81

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Hulâsa

Başvekâleti Celileye

9/9/930 T. ve 6/3068 Nu lı tezkerei samilerine arizai cevabiyedir .

Fırtınadan hasara uğrayan cevamiin tamiri için Edirne Evkaf Müdürlüğüne on bir bin liralık tahsisat tefrik edilerek mezkûr vilâyet Evkaf Müdürlüğüne irsal edildigi maalihtiram arz olunur efendim hazretleri .

A.H

U . M

Tahrirata 2
28-9-930

BAŞVEKÂLET EVRAKI
Numara
28-9-930 6594

2

030 | 10 | | | 192 | 314 | 20

5/418

(BCA 30-10-0-0-192-314-20)

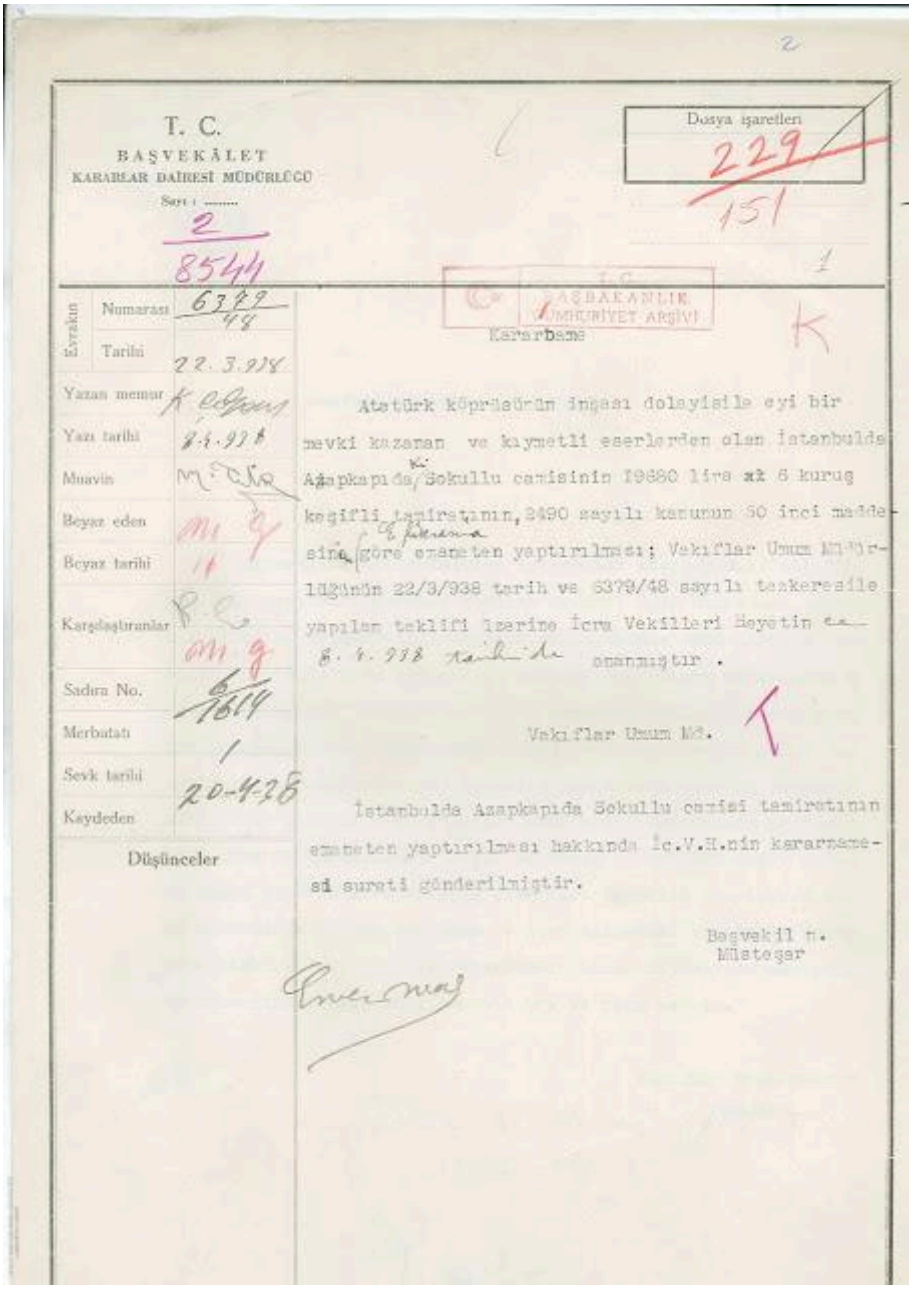

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
Sayı : .....
2
8544

Dosya işaretleri
229
151

Evrakın
Numarası 6379/48
Tarihi 22.3.938
Yazan memur
Yazı tarihi 8.4.938
Muavin
Beyaz eden
Beyaz tarihi 11
Karşılaştıranlar
Sadır No. 9614
Merbutatı 1
Sevk tarihi 20-4-38
Kaydeden
Düşünceler

T.C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ

Kararname

Atatürk köprüsünün inşası dolayısile eyi bir mevki kazanan ve kıymetli eserlerden olan İstanbulda Azapkapıda Sokullu camisinin 19680 lira 6 kuruş keşifli tamiratının, 3460 sayılı kanunun 50 inci maddesine göre emaneten yaptırılması; Vakıflar Umum Müdürlüğünün 22/3/938 tarih ve 6379/48 sayılı tezkeresile yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetin 8.4.938 tarihinde onanmıştır.

Vakıflar Umum Müd.

İstanbulda Azapkapıda Sokullu camisi tamiratının emaneten yaptırılması hakkında İc.V.H.nin kararnamesi sureti gönderilmiştir.

Başvekil n.
Müsteşar

(BCA 30-18-01-02-82-30-5)

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR MÜDÜRLÜĞÜ
Karar sayısı
2

Kararname

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

5022

İstanbulda tarihî ve mimarî kıymetlerile yaşatılmaları gereken eserlerden Mesihpaşa Camiinin 11225,05,Süleymaniye Camiinin 30349,95 Mahmudpaşa Camiinin 14183,42,Azapkapı Camiinin 10793,96,Sultanselim Camiinin 17320,50 ve Lâleli Camiinin de 15160,35 lira masrafla tamir edilebileceği anlaşılmasına ve güzel eserlerden olan bu camilerin eski şekillerini ve tarihî kıymetlerini bozmayacak bir surette tamir ettirilmesi zarureti dolayısile eksiltme veya pazarlık suretile ihalesi mümkün olmamasına binaen bu tamiratın 2490 sayılı kanunun 50 inci maddesinin (K) fıkrasına göre emaneten yaptırılması; Vakıflar Umum Müdürlüğünün 14/7/936 tarih ve 18873/122 sayılı tezkeresile yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 16/7/936 da onanmıştır.

16/7/936

REİSİCUMHUR

K. Atatürk

Bş. V. — Ad. V. — M. M. V. — Da. V

Ha. V.V. — Ma. V. — Mf. V. — Na. V.

İk. V. — S. İ. M. V. — G. İ. V. — Zr. V. V.

080 18 01 02 67 61 6

(BCA 30-18-01-02-67-61-6)

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
Karar sayısı
2
12285

KARARNAME

10/6/939 tarih ve 2/III66 sayılı kararnameye ekdir;

3609 sayılı kanunla alınmış olan 600 bin liralık tahsisatla emaneten tamir ettirilmekte olan tarihî ve mimarî kıymeti haiz abidelerden Bozbükdeki Kasımpaşa camiinin bu malî sene zarfında ikmal edilebilmesi için 11152,36,Afyondaki Gedik Ahmetpaşa camii için 14,000,Elmalıdaki Ömerpaşa camii için 7500,Ankaradaki Hacı Bayram camii için 11763 - ve Kadırgadaki Sokullu camii için de 10 bin liraya daha ihtiyaç olduğu ve evvelce keşifleri 10 bin liradan aşağı olduğu için Vakıflar Umum Müdürlüğünce emaneten tamirlerine başlanılmış olan Bursadaki Yeşil cami için 7 bin liralık ilâvei inşaat ile 14239,60 Yıldırım camii için 7 bin lira ilâve ile 16757,20 liralık tamirata zaruret bulunduğu anlaşıldığından hususiyetine binaen bu tamiratın emaneten yaptırılmaları ; Vakıflar Umum Müdürlüğünün 31/10/939 tarih ve 56316/271 sayılı teklifi Üzerine İcra Vekilleri heyetince 6/II/939 tarihinde kabul olunmuştur.

REİSİCÜMHUR

İsmet İnönü

Bş. V. Ad. V. M. M. V. Da. V. Ha. V.

Ma. V. Mf. V. Na. V. İk. V. S. İ. M. V.

G. İ. V. Ze. V. Mü. V. Ti. V.

0 10 18 01 02 89 107 6

(BCA 30-18-01-02-89-107-6)

T. C.
İSTANBUL
Vakıflar Başmüdürlüğü
Kalemi

CUMHURİYET ARŞİVİ

ÖZÜ

SAYI:

936-937 ve 937-938-Mali seneleri zarfında İstanbul'da Büyük Camilerde yapılan esaslı tamirler hakkında Umumî Rapor.

Süleymaniye camii: 936-Mali senesi başında esaslı tamirine başlanılarak 30034-Lira sarfolunmuş , büyük kubbe ile bunun etrafındaki yarım büyük ve bilumum küçük kubbelerin kurşunları yeniden iza be edilerek ferşedilmiş sureti mahsusada fabrikada imâl ettirilen yuvarlâk camlarla dışlık alçı pencereler yapılmış her iki yan cephelerin saçakları yeniden inşa edilmiş methalin mermer kademeleri ve sahanlığı sökülüb tecdid olunmuş ve bunun duvarlarında çürük taşlar değiştirilmiş iki minareye yeniden külâh yapılmış, iki mermer direk xxx başlığı ile bir granit sütun yeniden yapılmış, demir avlı kapıları ve bir de musanna mermer şebeke imâl olunmuştu. Geçen sene de tamirata devam edilerek 14771,56-Lira sarfolunmuş ve bununla âtideki tamirat yapılmıştır:

Asıl cami binasına aid bilumum kurşun tamiratı ve dışlık alçı pencereler tamamlanmış, iki yan kapıların kubbe sıvaları ve kalemleri yenilenmiş, yazıları yaldızlanmış, minarelerin peteklerine Kütahya çinileri konmuş, iki mermer başlık ile kemer taşlarından bazıları yeniden imal edilmiş, dış avlının orta kapısının taşları,kemerleri ve sakfı değiştirilmiş, büyük kubbenin çirkin kalemi silinmiş ve orijinal kalem işi aranılarak kemali muvafakiyetle bulunmuştur. Ve bir müsellen kürevî üzerinde bu orijinal kalem işi müşambası üzerine boyanarak tecrübe edilmiştir. Şadırvan avlısının musanna kapılarının işçiliği yarıya gelmiştir. Tamirata bu senede devam dir.

030 | 10 | | | 192 | 317 | 6

(BCA 30-10-0-0-192-317-6)

T. C.
İSTANBUL
Vakıflar Başmüdürlüğü
Kalemi

ÖZÜ

SAYI:

6089-Lira sarfedilmişdir. Şadırvan çatısı yapılmış 2-Adet mermer üzerine yazı işlenerek pencere üzerlerine konmuşdur. Şadırvanın 3-Metbaline aid mermer merdivenlerin kâfesi sökülerek noksan ve bozuk kademeler yeni mermer taşdan olmak üzere sahanlıkları ve korkulûkları ve babalarile yeniden yapılmışdır. Ve bu suretle camiin tamiratı hitam bulmuşdur.

Yenicami : Pek esaslı tamire ihtiyaç gösteren bu muazzam xx eserin 936-Malî sene ibtidasında köprü cihetinde mermer merdiven kademelerinden başlanarak 4018-Lira sarfedilmiş bu kademeler ve sahanlığı ve hünkâr mahfeli önündeki tretuvar ve şadırvan ve avlısının merdiven lerinden bir kısım ile iki merdiven arasındaki kûfeki duvar sökülerek hep yeniden imal edilmişdir.

Geçen malî sene zarfında dahi bu tamirata devam edilerek xx 4448,58-Lira sarfedilmiş merkûr merdivenlerin mütebaki kısımları ikmâl edilmiş, şadırvan avlı pencereleri yapılmış ve şadırvan avlı kapıları Türk tarzı mimarisinde tecdid olunmuşdur. Bu sene daha geniş mikyasta bu abidenin tamirine devam edilecekdir.

Sultanselim camii: Esaslı tamiratına 936-Malî sene ibtidasında başlanarak o sene zarfında I73I7-Lira sarfolunmuşdur. Camiin kubbesinin ve eteklerinin kurşunları tecdid edilmişdir. Bir minare sinin külâhı yenilenmiş ve diğer minaresinin petek kısmı yıkılarak kûfeki taşından yeniden inşa edilmiş alemler yaldızlanmış kubbe pencere kemerleri islâh edilmiş ve kubbe içlik ve umum dışlık alçı pencereleri yapılmışdır. Şadırvan avlı kapıları tecdid olunmuşdur. İki taraf methallerine sundurmalar yapılmış ve bazı mermer pencere kenarları ve kûfeki kaplamalar değiştirilmişdir.

Geçen malî sene zarfında dahi bu caminin esaslı tamirine devam edilmiş ve 9455,4I-Lira sarfedilmişdir. Baki kalan kurşun işleri ikmâl olunmuş içlik büyük elvan alçı pencereler yapılmış , büyük kub

030 | 10 | | | 192 | 317 | 6 5

(BCA 30-10-0-0-192-317-6)

T.C.
İSTANBUL
Vakıflar Başmüdürlüğü
Kalemi
SAYI:
T.C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ
ÖZÜ

benin sıvası tamir olunarak eski kalem bulunub kubbeye işlenmişdir. Camiin dahili divarlarının sıvası raspa edilerek altındaki taş tabuka meydana çıkarılmışdır. Müsellen kürevilerin sıva ve kalem işleri-kesi yapılmışdır. Bu camie aid tamirat hitam bulmuşdur.

936-937-Mali senesi zarfında bunlardan başka tamirlerine veya inşalarına başlanıb bir sene zarfında hitam bulan camiler de aşağıda hulâsaten arzolunur.

Heybeliada camii: Kâgir ve betonarme ve çatılı olarak yeniden yapılmışdır. I7000--Lira sarfolunmuşdur.

Sinanpaşa camii : Dış sıvalar kaldırılarak tuğla ve taş işçilikler meydana çıkarılmış ve tamir edilmiş ve hünkâr mahfeli hedm edilmiş, kurşun alçı pencereler, doğrama pencereler yenilenmişdir. x Sarfiyat 9983-Liradır.

Dolmabahçe camii : Kurşunları yenilenmiş ve dış cephelerin tekmil oymaları tamir görerek sıvalar inlâh edilmiş ve badanalar teçdid olunmuşdur. Bu camie 8937-Lira sarfedilmişdir.

Divanyolu'nda Çorlulualipaşa camii: Kurşunları teçdid edilmiş, minare,şerefe ve petek ve külâh kısmı yeniden yapılmışdır. Sarfiyat I35I-Liradır.

Küçüksayasofya camii : Kurşunları,dersleri ve pencereleri tamir edilmişdir. 589-Lira sarfolunmuşdur.

Kırkayerif camii : İki minaresinin külâhları yenilenmişdir. I224-Lira sarfedilmişdir.

Edirnekapı'da Mihrimah camii: Bu camiin harici divarında büyük kubbe kesme taşı değiştirilmiş kubbe kurşunları ve içlik ve dışlık alçı pencereleri ve kubbenin dahili sıvası ve kalemi ve şadırvan mahallinin döşemesi yenilenmişdir. Ve 6852-Lira sarfolunmuşdur.

Beyoğlu'nda Ağa camii: Yalnız çıplak dört divarından maada bu günkü mevcud kısmı ve ihata divarları ve imam odası ve umumî helâlar ve şadırvan ve havuz ve bahçe yeni yapılmışdır. Bina gayet çir-

6

(BCA 30-10-0-0-192-317-6)

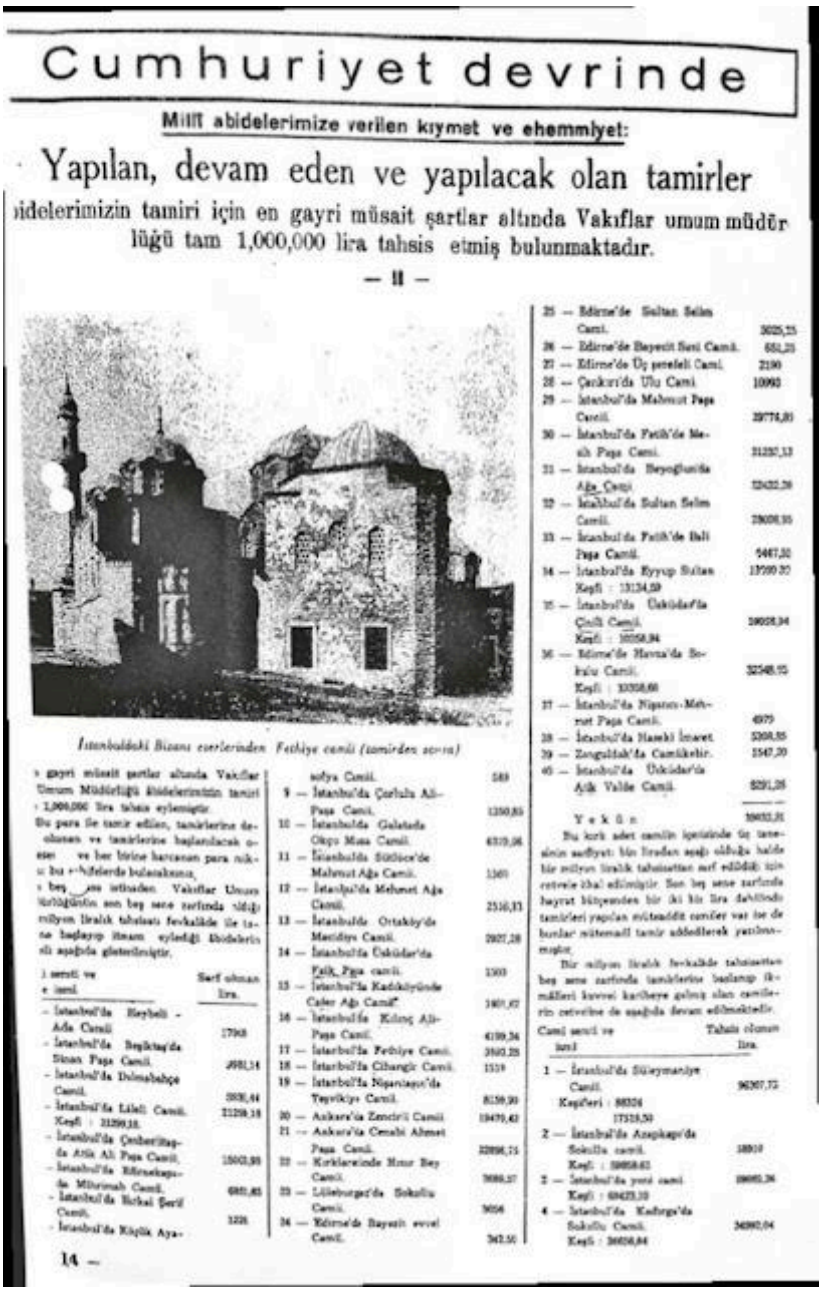

Cumhuriyet devrinde

Millî abidelerimize verilen kıymet ve ehemmiyet:

Yapılan, devam eden ve yapılacak olan tamirler

...idelerimizin tamiri için en gayri müsait şartlar altında Vakıflar umum müdürlüğü tam 1,000,000 lira tahsis etmiş bulunmaktadır.

— II —

İstanbuldaki Bizans eserlerinden Fethiye camii (tamirden sonra)

...gayri müsait şartlar altında Vakıflar Umum Müdürlüğü âbidelerimizin tamiri 1,000,000 lira tahsis eylemiştir.

Bu para ile tamir edilen, tamirlerine devolunan ve tamirlerine başlanılacak olanlar ve her birine harcanan para miktarı bu ...hidelerde bulunmaktadır.

...beş ...ene zarfından Vakıflar Umum ...ürlüğünün son beş sene zarfında ...diği ...rilyon liralık tahsisatı fevkalâde ile tamir başlayıp itmam eylediği âbidelerin ...li aşağıda gösterilmiştir.

...sterdi ve ...inal	Sarf olunan lira.
- İstanbul'da Hayâlî - Ada Camii	1768
- İstanbul'da Beşiktaş'da Sinan Paşa Camii.	3981,14
- İstanbul'da Dolmabahçe Camii.	3938,44
- İstanbul'da Lâleli Camii. Keşfi : 31299,18.	31298,18
- İstanbul'da Çorlulu Ali Paşa Camii.	1502,93
- İstanbul'da Bâbıâlî Mîrahur Camii.	6981,83
- İstanbul'da Bâbıâlî Şerif Camii.	1228
- İstanbul'da Küçük Aya-	

sofya Camii.	589
9 — İstanbul'da Çorlulu Ali Paşa Camii.	1350,85
10 — İstanbul'da Galatada Okçu Musa Camii.	6319,06
11 — İstanbul'da Süttüce'de Mahmut Ağa Camii.	1301
12 — İstanbul'da Mehmet Ağa Camii.	2516,33
13 — İstanbul'da Ortaköy'de Mecidiye Camii.	2927,28
14 — İstanbul'da Üsküdar'da Fâik Paşa camii.	1303
15 — İstanbul'da Kadıköyünde Cafer Ağa Camii.	1401,67
16 — İstanbul'da Kılınç Ali Paşa Camii.	4199,34
17 — İstanbul'da Fethiye Camii.	3502,25
18 — İstanbul'da Cihangir Camii.	1519
19 — İstanbul'da Nişancaşı'da Yeşilköy Camii.	8159,90
20 — Ankara'da Zencirli Camii	13479,43
21 — Ankara'da Cemâli Ahmet Paşa Camii.	32898,75
22 — Kırklarelinde Mınır Bey Camii.	7000,57
23 — Lüleburgaz'da Sokullu Camii.	9056
24 — Edirne'de Bayezit evvel Camii.	362,50

25 — Edirne'de Sultan Selim Camii.	3025,75
26 — Edirne'de Bayezit Sani Camii.	651,25
27 — Edirne'de Üç şerefeli Cami.	2190
28 — Çankırı'da Ulu Cami.	10993
29 — İstanbul'da Mahmut Paşa Camii.	29774,80
30 — İstanbul'da Fatih'de Mesih Paşa Camii.	31257,13
31 — İstanbul'da Beyoğlunda Ağa Camii	12422,50
32 — İstanbul'da Sultan Selim Camii.	29608,95
33 — İstanbul'da Fatih'de Hali Paşa Camii.	5467,50
34 — İstanbul'da Eyyup Sultan Keşfi : 13134,59	17090,50
35 — İstanbul'da Üsküdar'da Çinili Camii. Keşfi : 16058,94	19058,94
36 — Edirne'de Havsa'da Sokullu Camii. Keşfi : 13358,68	32548,95
37 — İstanbul'da Nişancı-Mehmet Paşa Camii.	4979
38 — İstanbul'da Hamidi İmaret	5308,55
39 — Zonguldak'da Camlıkebir.	1547,20
40 — İstanbul'da Üsküdar'da Âşık Valide Camii.	8291,25
Y e k û n	39033,51

Bu kırk adet camiin içerisinde üç tanesinin sadiyesi bin liradan aşağı olduğu halde bir milyon liralık tahsisattan sarf edildiği için cetvele ithal edilmiştir. Son beş sene zarfında hayrat bütçesinden bir iki bin lira dahilinde tamirleri yapılan evkafın camiler var ise de bunlar mütemadi tamir addedilerek yazılmamıştır.

Bir milyon liralık fevkalâde tahsisatın beş sene zarfında tamirlerine başlanıp ikmalleri kuvvei karîbeye gelmiş olan camilerin cetvelde aşağıda devam edilmektedir.

Cami serdi ve ismi	Tahsis olunan lira.
1 — İstanbul'da Süleymaniye Camii. Keşifleri : 88324 17328,50	96267,72
2 — İstanbul'da Azapkapı'da Sokullu camii. Keşfi : 18858,63	18910
3 — İstanbul'da yeni cami Keşfi : 69429,10	69695,36
4 — İstanbul'da Kadırga'da Sokullu Camii. Keşfi : 36058,64	36092,04

14 —

(İktisadi Yürüyüş Dergisi, 1 Nisan 1942)

Tamir edilen camilerle ilgili son kelamlarımızı edersek, 1947'de tamiri devam eden camilerin sayısı 27, tamiri biten cami sayısı ise 127'dir. Tek Parti'nin son yılında ise 49 tane küçüklü büyüklü mescit ve cami tamir edilmiştir **(Ertuğrul Dalmış, s.275, s.307)**.

Görüldüğü üzere Tek parti son yılında bile 49 tane ibadethaneyi tamir etmiş, bazen de bazı camilere absürt paralar ödemiştir. Mesela 1938'de Bozöyük'de ki Kasım Paşa caminin tamiratına 43152,36 lira harcanmıştır **(BCA 30-18-01-02-83-52-7)**. Bu da parasızlıkla boğuşan Cumhuriyet'in camilere verdiği kıymeti gösteriyor. Tüm bu gösterdiğimiz kaynaklar, "Tek Parti, koskoca 27 yılda sadece 50-60 tane cami tamir edip yalnızca 600.000 lira harcanmıştır!" İddiasını çürütmektedir. Ancak tüm bu olumlu gelişmelere karşılık bazı

olumsuzluklar ve çok büyük hatalar da yapılmıştır. Bu hatalardan 2 tane büyük hatayı sayarsak.

1. Bazen gerektiğinden fazla caminin tasnif harici bırakılmasından dolayı ilerleyen yıllarda ibadet yeri bulamama sorununun çıkması. Nazif Öztürk mesela ülkedeki camilerin %50'sinin tasnif harici bırakıldığını söylemektedir **(Ertuğrul Dalmış, s.170)**. Bu fikrimce biraz abartı olmakla beraber gerçekten de bazen fazlasıyla caminin tasnif harici kaldığı doğrudur.
2. Satılan camilerle ilgili pekte bir denetim yapılmamıştır ve bu sebepten ötürü o camileri satın alan gayrimüslimler o camileri hakikaten ahıra çevirmiştir **(Ertuğrul Dalmış, s.489)**. Her ne kadar bunu hükümetin kendisi yapmasa bile bir nevi buna sebep olmaları büyük bir eksidir.

Son olarak cami tamiratıyla alakalı 10 tane daha arşiv belgesi gösterip satılan, başka işlerde kullanılan camilere geçelim.

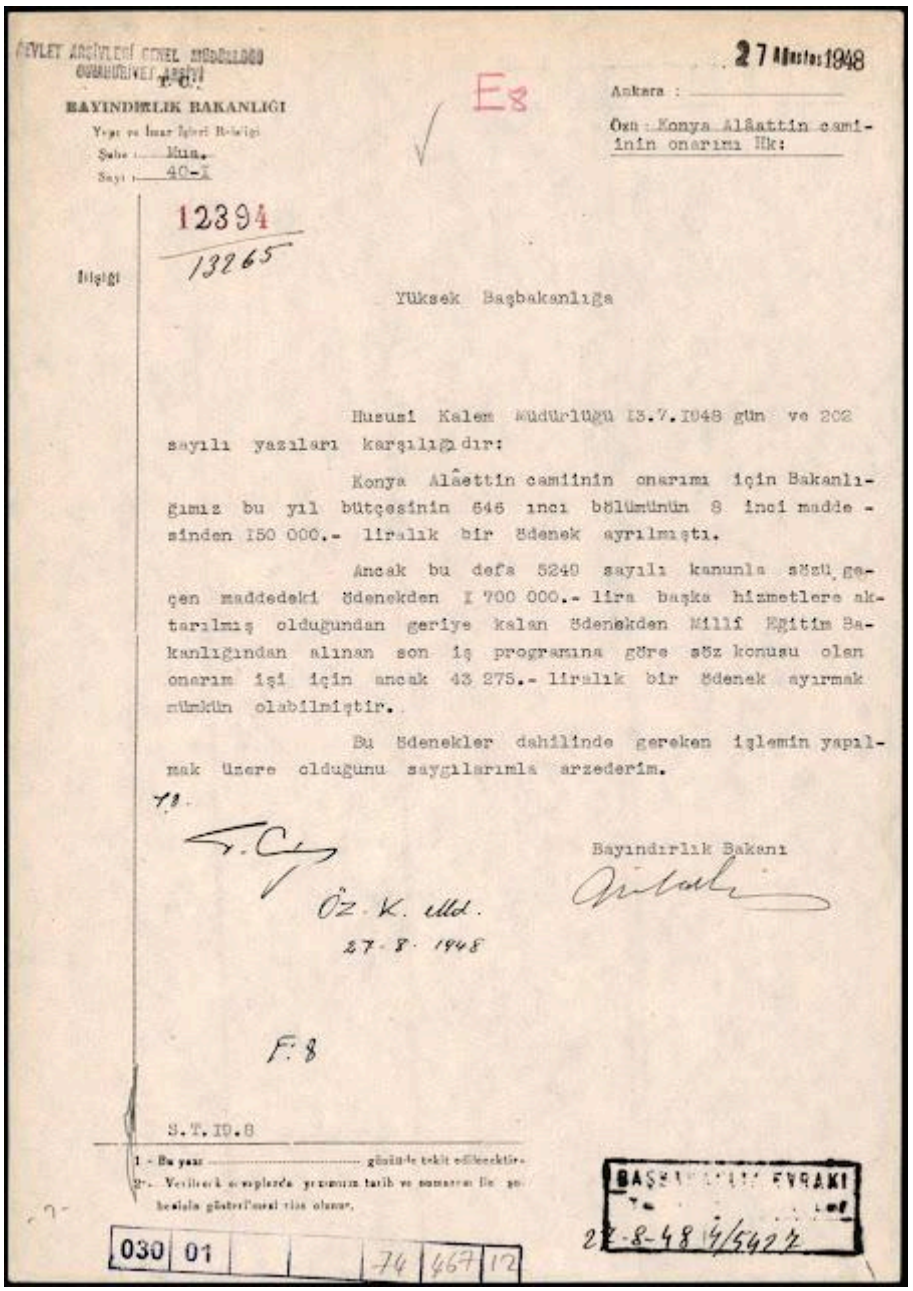

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

T.C.
BAYINDIRLIK BAKANLIĞI
Yapı ve İmar İşleri Reisliği
Şube : Kun.
Sayı : 40-K

E8

27 Ağustos 1948

Ankara :

Özü : Konya Alâattin camiinin onarımı Hk:

İlişiği 12394 / 13265

Yüksek Başbakanlığa

Hususi Kalem Müdürlüğü 13.7.1948 gün ve 202 sayılı yazıları karşılığıdır:

Konya Alâettin camiinin onarımı için Bakanlığımız bu yıl bütçesinin 646 ıncı bölümünün 8 inci maddesinden 150 000.- liralık bir ödenek ayrılmıştı.

Ancak bu defa 5240 sayılı kanunla sözü geçen maddedeki ödenekden 1 700 000.- lira başka hizmetlere aktarılmış olduğundan geriye kalan ödenekden Millî Eğitim Bakanlığından alınan son iş programına göre söz konusu olan onarım işi için ancak 43 275.- liralık bir ödenek ayırmak mümkün olabilmiştir.

Bu ödenekler dahilinde gereken işlemin yapılmak üzere olduğunu saygılarımla arzederim.

Y.B.

Bayındırlık Bakanı

Öz. K. Müd.
27. 8. 1948

F. 8

S.T.İD.8

1 - Bu yazı ..... günü ile tekit edilecektir.
2- Verilecek emirlerde yukarıdaki tarih ve numaranın ile yazı konusu gösterilmesi rica olunur.

030 | 01 | | | 74 | 467 | 12

BAŞBAKANLIK EVRAKI
27-8-48 4/5422

BCA (30-01-0-0-74-467-12)

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
Karar sayısı
2
9249

KARARNAME

938 malî yılı içinde tamir ettirilecek hayrattan Çorludaki Süleymanpaşa camii yerine bu sene Havsadaki Sokullu Mehmetpaşa camiinin tamir ettirilmesi gerekli görüldüğünden tarihi kıymeti haiz bulunan bu cami tamiratının mütehassıs usta ve işçiler çalıştırmak suretile ve keşfi mucibince 14466 lira 66 kuruş dahilinde emaneten yaptırılması;Vakıflar umum müdürlüğünün 8/7/938 tarih ve 16220/132 sayılı tezkeresile yapılan teklifi üzerine 2490 sayılı kanunun 80 inci maddesinin E fıkrasına tevfikan İcra Vekilleri Heyetince 14/7/938 tarihinde onanmıştır.

14/7/938

REİSİCÜMHUR

K. Atatürk

Bş. V. C. Bayar
Ad. V. Ş. Saraçoğlu
M. M. V. [illegible]
Da. V. S. Kaya
Ha. V. H. Rıza
Ma. V. Fevzi
Mi. V. N. Akpar
Na. V. A. Çetinkaya
İk. V. [illegible]
S. İ. M. V. Şt. H. Alatas
G. İ. V. [illegible]
Zr. V. Ekrem Soyer

030 | 18 | 01 | 02 | 84 | 65 | 8

(BCA 30-18-01-02-84-65-8)

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
Karar sayısı
2
9256

Kararname

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

938 malî yılı içinde tamir ettirilecek hayrat için hazırlanan programda dahil bulunan Usküdarda Şemsi Paşa Camiinin 22348 lira 16 kuruş keşif bedelli tamiratının 2490 sayılı kanunun 50 inci maddesinin (B) fıkrasına tevfikan mütehassıs ustalar marifetile emaneten yaptırılması; Vakıflar Umum Müdürlüğünün 6/7/938 tarih ve 16064 sayılı teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 14/7/938 tarihinde onanmıştır.

14/7/938

REİSİCUMHUR
K. Atatürk

Bş. V.	Ad. V.	M. M. V.	Da. V.
C. Bayar	S. Saraçoğlu	M. Özalp	S. Kaya
Ha. V.	**Ma. V.**	**Mü. V.**	**Na. V.**
H. R. Alpkın	M. Aşkın	S. Adıvar	A. Çetinkaya
İk. V.	**S. İ. M. V.**	**G. İ. V.**	**Zr. V.**
H. Menemencioğlu	Dr. M. Ali Aksel	Kenan Onan	Cemil Oğuz

030 | 18 | 01 | 02 | 84 | 65 | 17

(BCA 30-18-01-02-84-65-17)

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

T. C.
BAŞVEKÂLET
Kararlar Müdürlüğü
Sayı: K
14960

KARARNAME

Tamirlerine lüzum hasıl olan eski ve kıymetli eserlerden Baba Eskideki Cedit Ali Paşa Camii ile Manisadaki Muradiye Camiinin hususiyetlerine binaen Müzayede, Münakasa ve İhaleât Kanununun 18 inci maddesinin "Z" fıkrasına göre ve keşfi mucibince 2421 9 lira 70 kuruşa kadar pazarlıkla yaptırılması , Evkaf Umum Müdürlüğünün 29/8/933 tarih ve 147 sayılı tezkeresi ve Maliye Vekilliğinin 13/9/933 tarih ve 12837/482 sayılı mütalaanamesi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 17/9/933 te kabul olunmuştur.

17/9/933

REİSİCÜMHUR

Gazi M. Kemal

Bş.V. Ad.V. M.M.V. Da.V.

Ha.V. Ma.V. Mf.V. Na.V.

İk.V. S.İ.M.V. G.İ.V. Zr.V.

030 18 01 02 39 64 19

(BCA 30-18-01-02-39-64-19)

T. C.
BAŞBAKANLIK
MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Kararlar Müdürlüğü
Karar sayısı:
5

KARAR

10424

Ticaret Ofisince 1942-1946 yıllarında memlekete ithal olunan malların maliyet unsurları arasında hesap edilen sigorta primlerinden ortaklıkları tarafından adı geçen ofise iade olunan ve 1949 yılı bütçe kanununa bağlı B işaretli cetvelin özel bölümüne gelir kayıt edilen 625.000 liranın Darüşşafakaya, Millî Kütüphane yardım derneğine ve Ankara Yenişehir'de bir Camî Yaptırma Kurumuna mütesaviyen taksimi suretiyle yardım olarak ödenmesi; 5487 sayılı kanunun 6 ncı maddesine göre Bakanlar Kurulunun 12/1/1950 tarihli toplantısında kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

İsmet İnönü

Başbakan — Devlet Bakanı, Başbakan Yardımcısı — Devlet Bakanı — Adalet Bakanı

Milli Savunma Bakanı — İçişleri Bakanı — Dışişleri Bakanı — Maliye Bakanı

Milli Eğitim Bakanı — Bayındırlık Bakanı — Ekonomi ve Ticaret Bakanı — Sa. ve Sn. Y. Bakanı

G. ve Tekel Bakanı — Tarım Bakanı — Ulaştırma Bakanı — Çalışma Bakanı — Güm. ve Sos. Yar. Bakanı

30 . 18 . 01 . 02 . 121 . 96 . 3

(BCA 30-18-01-02-121-96-3)

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
Karar sayısı
2
10669

Kararname

Keşfi mucibince 8000 lira masrafla yeniden yaptırılacak Kars Vilâyetinin Sarıkamış Kazasındaki cami inşaatının 1938 malî yılı içinde ikmal edilemiyeceği anlaşıldığından gelecek malî yıla geçici tesbhüde girişilmesine izin verilmesi; Vakıflar Umum Müdürlüğünün 25/3/939 tarih ve 3721/9/62 sayılı tezkeresile yapılan teklifi üzerine Muhasebei Umumiye Kanununun 50 inci maddesine tevfikan İcra Vekilleri Heyetince 30/3/939 tarihinde onanmıştır.

REİSİCUMHUR
İsmet İnönü

Bş. V. | Ad. V. | M. M. V. | Da. V.
Ha. V. | Ma. V. | Mf. V. | Na. V.
İk. V. | S. İ. M. V. | G. İ. V. | Zr. V.

86 27 3

(BCA 30-18-01-02-86-27-3)

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
Karar sayısı
2

Kararname

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

8988

23/II/937 tarih ve 2/7720 sayılı kararnameye ektir:

Tarihî ve mimarî kıymeti haiz eserlerden Ankarada Cebeci civarında Cenabî Ahmed Paşa Camiinin tamiri esnasında 155 metro murabbaı bir sahn ile minaresinin şerefe ve petek kısmındaki taşlardan bazıla - rının da çürüdüğü görülmüş ve bunların tamamen değiştirilmesinde zaruret bulunduğu anlaşılmış olduğundan keşfine nazaran 8216 lira- ya yapılabileceği anlaşılan bu işlerin de mütehassıs usta ve işçi- ler marifetile emaneten yaptırılması; Vakıflar Umum Müdürlüğünün 10/6/938 tarih ve 13934/103 tezkeresi üzerine 2490 sayılı kanunun 50 inci maddesinin (E) fıkrasına tevfikan İcra Vekilleri Heyetince 10/6/938 tarihinde onanmıştır.

10/6/938

REİSİCUMHUR
K. Atatürk

Bş. V.	Ad. V.	M. M. V.	Da. V.
C. Bayar	F. Sarıoğlu	K. Ozan	S. Kaya

Ha. V.	Ma. V.	Mi. V.	Na. V.
H. R. Baş	Eğilmez	S. Aknay	A. Çetinkaya

İk. V.	S. İ. M. V.	G. İ. V.	Zr. V.
İ. Hakkı Pazarcı	Dr. H. A. Cantez	Cemal Cankurtaran	Ö. Lütfü Barlas

080 | 28 | 11 | 83 | 52 | 8

(BCA 30-18-01-02-83-52-8)

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
Karar sayısı
2

Kararname

8987

938 malî yılı içinde tamiratına başlanacak olan Bozüyükte 43152,36 lira keşifli Kasım Paşa,Elmalıda 14459,28 lira keşifli Ömer Paşa ve Afyonda 22734,29 lira keşifli Gedik Ahmed Paşa camilerinin tarihî ve mimarî kıymeti haiz olmalarına binaen tamiratının mütehassıs usta ve işçilere yaptırılması gerekli olduğundan 938 yılı içinde ayrılacak tahsisat dahilinde bu tamirlerin emaneten yaptırılması; Vakıflar Umum Müdürlüğünün 10/6/938 tarih ve 13933/102 sayılı tezkeresi üzerine,2490 sayılı kanunun 50 inci maddesinin (E) fıkrasına tevfikan,İcra Vekilleri Heyetince 10/6/938 tarihinde onanmıştır.

10/6/938

REİSİCUMHUR

K. Atatürk

Bş. V. — Ad. V. — M. M. V. — Da. V.

Ha. V. — Ma. V. — Mİ. V. — Na. V.

İk. V. — S. İ. M. V. — G. İ. V. — Zr. V.

1950 | 22 | 1 | 53 | 52 | 7

(BCA 30-18-01-02-83-52-7)

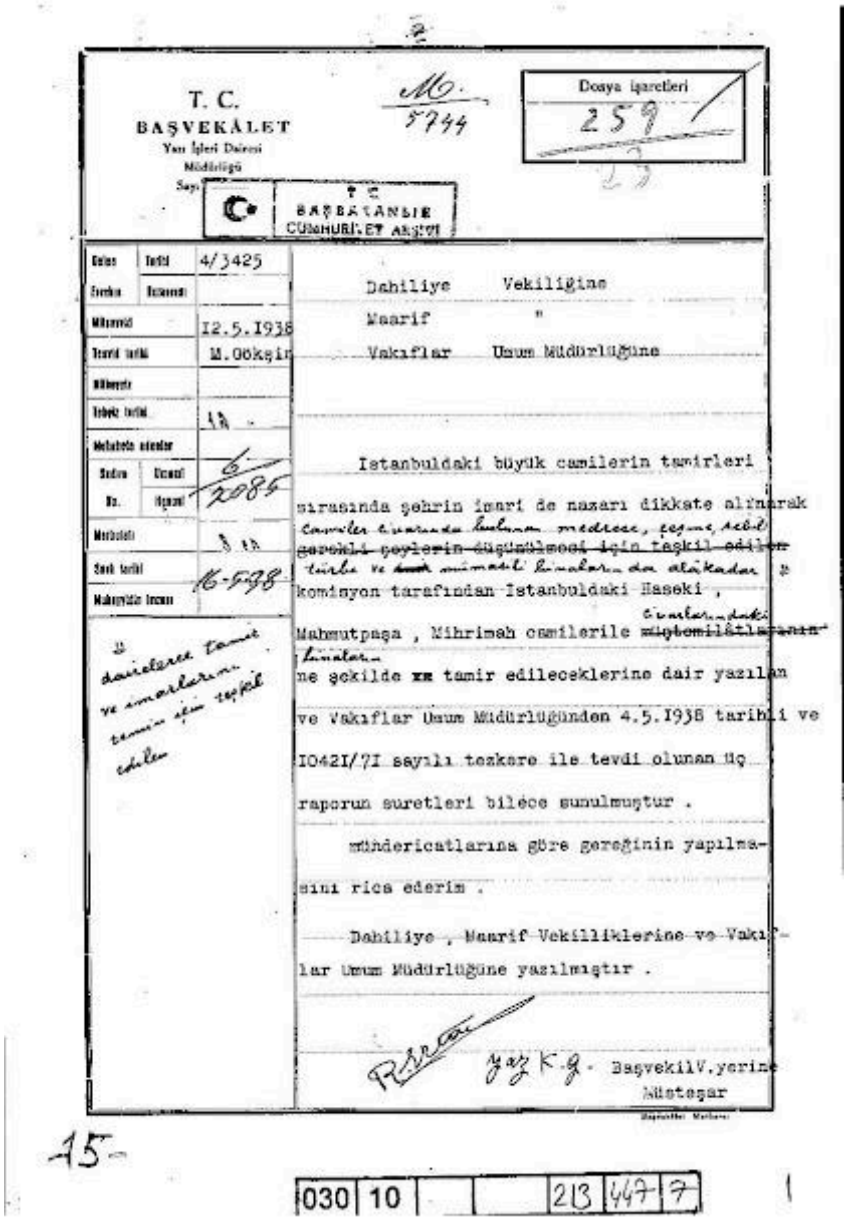

T. C.
BAŞVEKÂLET
Yazı İşleri Dairesi
Müdürlüğü

No. 5744

Dosya işaretleri
259

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET Arşivi

Evrak Tarihi 4/3425
Evrakın Numarası
Mühürlü 12.5.1938
Tesviyi Tarihi M.Gökşin
Mühürsüz
Tebliğ Tarihi
Mahallinde alındılar
Sadra Dönüşü
Dz. Uyarı 2086
Müteferrik
Sevk Tarihi 16-5-38
Mukayyidin İmzası

Dahiliye Vekilliğine
Maarif "
Vakıflar Umum Müdürlüğüne

İstanbuldaki büyük camilerin tamirleri sırasında şehrin imarı da nazarı dikkate alınarak camiler civarında bulunan medrese, çeşme, sebil gibi eski eserlerin düşünülmesi için teşkil edilen fenni ve sanat mümessilleri komisyon tarafından İstanbuldaki Haseki, Mahmutpaşa, Mihrimah camilerile civarındaki bunların ne şekilde tamir edileceklerine dair yazılan ve Vakıflar Umum Müdürlüğünden 4.5.1938 tarihli ve 1042I/7I sayılı tezkere ile tevdi olunan üç raporun suretleri bilâ'ce sunulmuştur.

Mündericatlarına göre gereğinin yapılmasını rica ederim.

Dahiliye, Maarif Vekilliklerine ve Vakıflar Umum Müdürlüğüne yazılmıştır.

Yaz K.g. Başvekil V. yerine
Müsteşar

Dairelerce tamir ve imarlarına temin için tespit edilen

15-

030 | 10 | | | 213 | 447 | 7

(BCA 30-10-0-0-213-447-7)

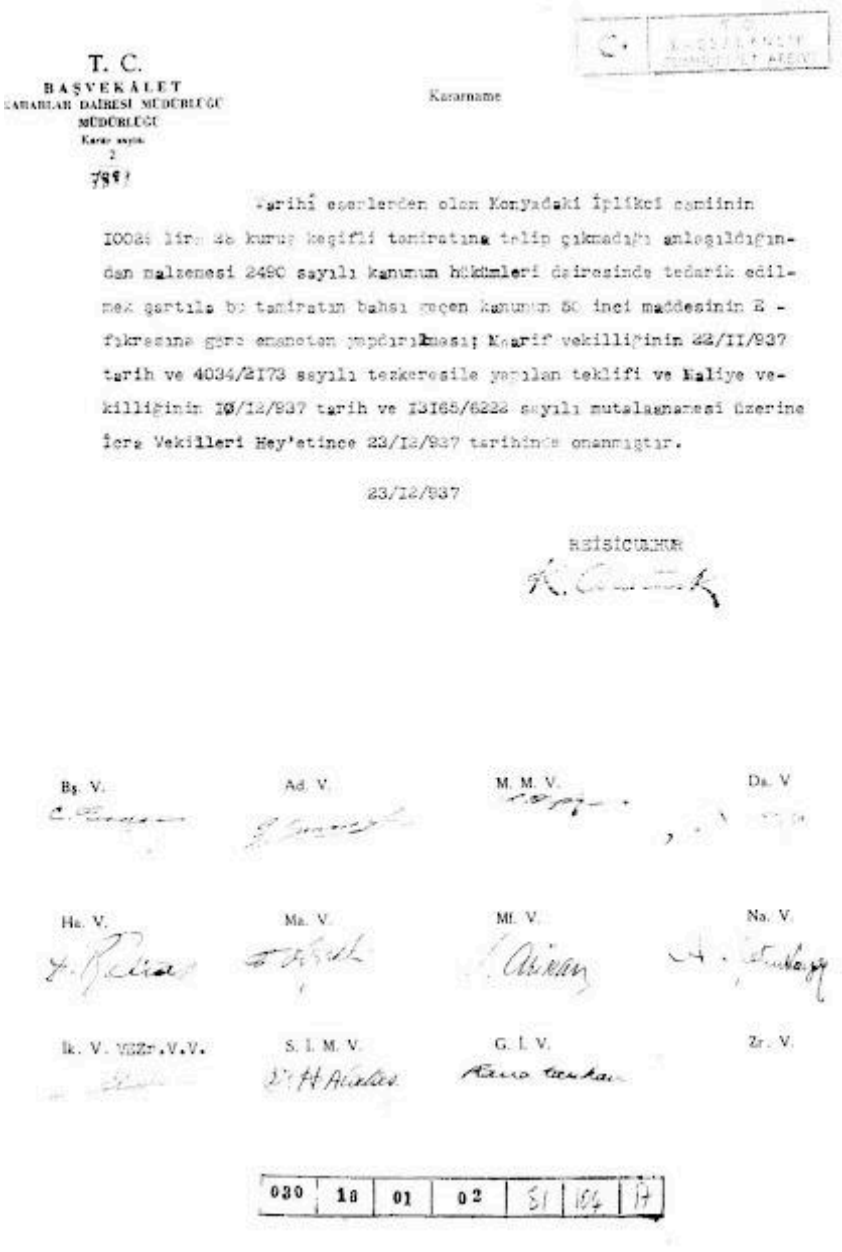

T. C.
BAŞVEKÂLET
EMLÂK VE EYTAM İDARESİ MÜDÜRLÜĞÜ
MÜDÜRLÜĞÜ
Karar sayısı
2
7891

Kararname

Tarihî eserlerden olan Konyadaki İplikçi camiinin 10028 lira 46 kuruş keşifli tamiratına talip çıkmadığı anlaşıldığından malzemesi 2490 sayılı kanunun hükümleri dairesinde tedarik edilmek şartile bu tamiratın bahsi geçen kanunun 50 inci maddesinin 2 - fıkrasına göre emaneten yaptırılması; Maarif vekilliğinin 22/II/937 tarih ve 4034/2173 sayılı tezkeresile yapılan teklifi ve Maliye vekilliğinin 10/12/937 tarih ve 13165/6228 sayılı mutalaanamesi üzerine İcra Vekilleri Hey'etince 23/12/937 tarihinde onanmıştır.

23/12/937

REİSİCUMHUR

Bş. V. | Ad. V. | M. M. V. | Da. V.

Ha. V. | Ma. V. | Mf. V. | Na. V.

İk. V. YDZr.V.V. | S. İ. M. V. | G. İ. V. | Zr. V.

030 | 18 | 01 | 02 | 81 | 104 | 17

(BCA 30-18-01-02-81-104-17)

Satılan, tasnif harici kalan camilerden bahsedeceksek, bunların ekseriyetinin yukarıdaki İstanbul örneğinde gördüğümüz gibi harap camiler olduğunu görebiliriz. Bunu arşiv belgeleri de destekler.

T. C.
BAŞVEKÂLET
MUAMELAT MÜDDEALÜMÛMÎ
Şube : ———
Sayı : 70858

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

KARARNAME

Divrikte harap bir halde olan ve civarında başka cami ve mesçit bulunması itibarile ipka ve ihyasına da lüzum olmadığı anlaşılan xx Kara Mehmet Ağa Camiinin satılması; Evkaf Umum Müdürlüğünün 2I/3/93I tarih ve 89545/34 numaralı teskeresile yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 25/3/93I tarihli içtimaında tasvip ve kabul olunmuştur. 25/3/93I

REİSİCÜMHUR
Gazi M. Kemal

Bş. V. Ad. V. M. M. V.

Da. V. Ha. V. Ma. V.

Mf. V. Na. V. İk. V. S. İ. M. V.
Mustafa Şeref B. Refik İ.

030 | 18 | 01 | 02 | 19 | 21 | 3

(BCA 30-18-01-02-19-21-3)

T. C.
BAŞVEKÂLET
MUAMELÂT MÜDÜRLÜĞÜ
Şube:
Sayı: 2
3041

KARARNAME

Elâzız Vilâyetine bağlı Harput Kazasında tarihî ve mimarî kıymetleri olmayan ve çok harap bir halde bulunan Ahmet Bey, Kale Meydanı camileriyle Mehmetağa Mescidinin satılmaları vakıf için daha menfaatli olacağı anlaşıldığından adı geçen camilerle mescidin peşin - para ile ve artırma yoluyle satılması; Evkaf Umum Müdürlüğünün 24/7/935 tarih ve 80 sayılı tezkeresile yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 27/7/935 de onanmıştır.

27/7/935

REİSİCUMHUR

Bş. V. Ad. V. M. M. V. Da. V.
Ha. V. Ma. V. Mf. V. Na. V.
İk. V. V. S. İ. M. V. G. İ. V. Zr. V.

T. C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ

030 18 01 02 57 62 17

(BCA 30-18-01-02-57-62-17)

Ancak sadece harap camiler değil, yukarıda bahsettiğim kriterleri karşılamayan camiler de tasnif harici bırakılmıştır. Yukarıda tasniflerle alakalı yeterli açıklamayı yaptım. Bu sebepten ötürü satılan camiler neden satıldı, paraları nerelerde kullanıldı bunlara değineceğim.

İlk olarak 1926'dan 1960'a kadar olan cami satışlarına değineceksek:

1926: 4
1927: 0
1928: 2
1929: 1
1930: 0

1931: 1
1932: 1
1933: 2
1934: 21
1935: 11
1936: 30
1937: 116
1938: 137
1939: 79
1940: 17
1941: 6
1942: 7
1943: 11
1944: 2
1945: 1
1946: 1
1947: 3
1948: 0
1949: 0
1950: 0
1951: 3
1952: 2
1953: 4
1954: 1
1955: 0
1956: 4
1957: 4
1958: 4
1959: 3
1960: 1

Görüldüğü üzere 1935'e kadar normal ilerleyen satışlar, 1935'teki kanundan sonra aniden artmış ve 1940'dan sonra satılacak eser sayısının azalmasından dolayı satışlar eski haline geri dönmüştür. Bunun yanında da sadece cami satışı olmamış, 1935'te sadece 52 tane cami ve mescit dışı vakıfa ait bina satılırken, 1936'da 105, 1937'de 263, 1938'de 214 ve 1939'da 212 tane cami ve mescit dışı vakıfa ait bina satılmıştır. Yine dediğim gibi ilerleyen zamanlarda satılacak vakıf eserlerinin sayısı azaldığından satılan vakıfa ait bina sayısı azalmıştır. Mesela 1945'te sadece 14 tane cami ve mescit dışı vakıfa ait bina satılmıştır **(Ertuğrul Dalmış, ss.256-257)**. Vakıfa ait binalar dışında cami ve mescitlerle ilgili satışlardan toplam 392.977 lira elde edilmiştir **(Ertuğrul Dalmış, s.246)**.

Peki satılan camilerden gelen paralar nerede kullanılmıştır? Cevap: -İronik bir şekilde- Cami tamiratlarında. Buna örnek olarak hem Erken Cumhuriyet'in "İhtiyaca göre cami" politikasını

gösteren, hem de cami satışlarından gelen paraların yine cami tamiratına gittiğini gösteren **BCA 30-18-01-02-83-42-15** kodlu bir belgeyi göstereceğim.

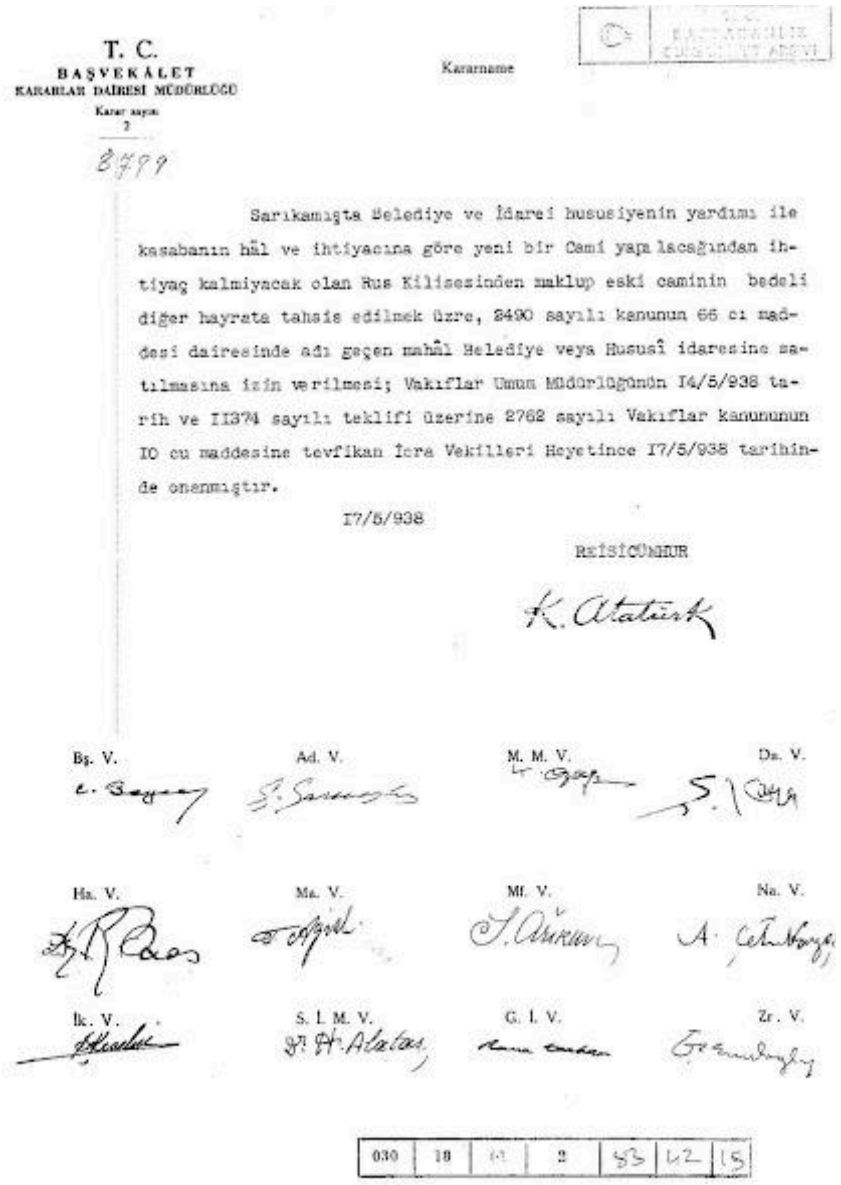

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
Karar sayısı
2
8799

Kararname

Sarıkamışta Belediye ve İdarei hususiyenin yardımı ile kasabanın hâl ve ihtiyacına göre yeni bir Cami yapılacağından ihtiyaç kalmıyacak olan Rus Kilisesinden maklup eski caminin bedeli diğer hayrata tahsis edilmek üzre, 2490 sayılı kanunun 66 cı maddesi dairesinde adı geçen mahâl Belediye veya Hususî idaresine satılmasına izin verilmesi; Vakıflar Umum Müdürlüğünün I4/5/938 tarih ve II374 sayılı teklifi üzerine 2762 sayılı Vakıflar kanununun IO cu maddesine tevfikan İcra Vekilleri Heyetince I7/5/938 tarihinde onanmıştır.

I7/5/938

REİSİCÜMHUR

K. Atatürk

Bş. V. — Ad. V. — M. M. V. — Da. V.

Ha. V. — Ma. V. — Mf. V. — Na. V.

İk. V. — S. İ. M. V. — G. İ. V. — Zr. V.

030 | 18 | 01 | 2 | 83 | 42 | 15

Belgeye baktığımızda, kasabanın ihtiyacına göre yeni bir cami yaptırılacağı ve bundan dolayı kiliseden camiye dönüştürülen bir caminin, hayrata teslim edilme şartıyla satıldığını görüyoruz. Bu hayrata aktarılan paralarla başka camiler tamir edilmiştir. Mesela yukarıdaki bazı belgelerde hayratla ilgili bilgiler görüyoruz ve 1941'de hayrattan gelen paralarla 8 tane cami tamir edilmiştir **(Sinan Meydan, s.253)**.

Başka işlerde kullanılan tasnif harici camilerle ilgili bazı sözler söylersek, bu genellikle bir keyfiyetten çok mecburiyettir. Çünkü o yıllara baktığımızda Türkiye'de çiftçinin, askerinin ihtiyaçlarını karşılayacak doğru dürüst bina olmadığını görüyoruz. Ancak burada da bir yanlış

vardır. Tasnif harici kalan camilerin başka işlerde kullanılması doğal olsada bazen o camiler asker tarafında harap edilmiştir. Her ne kadar hükümet buna müdahale etmeye çalışsada **(Örnek: BCA 30-10-0-0-192-318-15 kodlu arşiv belgesinde asker tarafında kullanılan 5 kilise, 9 cami ve mescidin ve bazı camilerin tamir edildiği görülmektedir.)** bu pekte işe yaramamıştır. Bu da bir eksidir.

Peki, camilerin satılması ve başka işlerde kullanılması, Erken Cumhuriyet'in cami düşmanı olduğunu mu gösterir?

Cevap: Hayır

Çünkü hem camilerin satışı, kadro harici bırakılması ve hatta yıkılması hem Erken Cumhuriyet'den sonra hem de Osmanlı zamanında olmuştur. Bunun yanında da Erken Cumhuriyet, birçok cami tamiratı gerçekleştirmiş ve bu camilere milyonlar harcamıştır.

Eğer bunlara rağmen Erken Cumhuriyet cami düşmanıysa, o zaman DP hatta Osmanlı bile cami düşmanıdır. Çünkü DP hükümetinin tarihi camilere yaptıkları herkesin malumudur. Başta İstanbul'da olmak üzere imar çalışmaları için onlarca cami yıkılmış ve satılmıştır **(Örnek olarak: BCA 30-18-01-02-143-56-19, Sinan Meydan, ss.270-280)**. Ama aynı zamanda DP hükümeti, camilerin tamiratına 23.661.548 lira harcamış ve 18.520 tane cami ve mescidi tamir etmiştir **(Ertuğrul Dalmış, s.321)**.

Osmanlı'da ise 1874'de demiryolu inşaatı için 3 tane caminin yıkılması kararlaştırılmış **(BOA A.}MKT.MHM.456.38.1)** ve komisyon da buna onay vermiştir **(BOA A.}MKT.MHM.456.38.2)**. Ki Karşı devrimciler, bu yıkım gerçekleştirildiği sırada başta olan Abdülaziz'i severler. Hatta Kadir Mısıroğlu bir kitabını Abdülaziz'e ayırıp ona "Mazlum padişah" demiştir. Ancak buna rağmen Osmanlı'da cami düşmanı değildir ve zaten olması da imkansızdır **(Mesela aynı Abdülaziz, Antakya'da cami tamir etmiştir. BOA A.}MKT.MHM.109.28.1)**.

Sonuç:

Elimizde Erken Cumhuriyet'in cami düşmanı olduğuna dair bir şey yok. Her ne kadar internette bazı cami satışlarıyla alakalı belgeler gösterilsede o satışlardan gelen paralar yine diğer camilerin tamiratına gitmiştir ve Erken Cumhuriyet devrinde binlerce cami onarıma tabi tutulmuş ve camilerin tamiratına milyonlar harcanmış hatta bazen cami bile inşaat edilmiştir. Her ne kadar bazen büyük hatalar yapılsa ve bu hatalar halen bile çarptırılarak konuşulsada sonuç olarak Erken Cumhuriyet'in cami düşmanı olmadığı bellidir.

Kaynakça:

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Resmi Gazete

Cumhuriyet Gazetesi

Mehmet Nihat Nigizberk'in Defteri (1935-1936)

Sinan Meydan, **Recep Tayyip Erdoğan'ın "Tarih Tezleri"ne EL-CEVAP,** İnkılap Kitabevi, Genişletilmiş 12. Baskı, 2020

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri-II, Türk İnkılap Enstitüsü Yayınları, 1959

Gotthard Jaeschke, **Yeni Türkiye'de İslamcılık,** Ankara Bilgi Yayınevi, 1972

Ertuğrul Dalmış, **Türkiye'de Laiklik Uygulamaları (1938-1960),** Doktora Tezi, İstanbul, 2022